

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Turecko mezi Evropou a Blízkým východem

Anastasiya Valadashchuk

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Turecko mezi Evropou a Blízkým východem

Anastasiya Valadashchuk

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za ochotnou spolupráci, cenné rady a za čas, který mi věnoval.

OBSAH

1 ÚVOD.....	2
2 EVROPSKÉ HODNOTY.....	5
2.1 Kořeny evropských hodnot.....	5
2.1.1 Evropanství, evropské vědomí.....	8
2.2 Hodnoty Evropské unie.....	9
3 TURECKÉ HODNOTY.....	10
4 VNITŘNĚ POLITICKÁ SITUACE TURECKA.....	17
4.1 Kurdská otázka.....	17
4.1.1 Soudobý vývoj kurdské otázky.....	18
4.1.2 Vztahy Turecka se zeměmi Blízkého východu ohledně kurdské otázky.....	22
4.1.3 Postoj EU k řešení kurdské otázky.....	26
4.2 Role armády v Turecku.....	30
5 ZAHRANIČNÍ POLITIKA TURECKA VŮČÍ EU A BLÍZKÉMU VÝCHODU.....	35
5.1 Zahraniční politika Turecka koncem studené války do roku 2002.....	35
5.2 Zahraniční politika Turecka od roku 2002-2007.....	39
5.3 Zahraniční politika Turecka od roku 2007-dodnes.....	43
6 ZÁVĚR.....	48
7 SEZNAM LITERATURY.....	51
7.1 Literatura.....	51
7.2 Prameny.....	55
7.3 Internetové zdroje.....	55
8 RESUMÉ.....	56

1 Úvod

Turecko, s ohledem na geopolitickou polohu, je jednou ze zemí světa, které se nachází mezi dvěma kontinenty - Evropou a Asií. Na jedné straně je to ovlivněno především kulturními a ekonomickými silami západních států, na straně druhé starověkými kulturami a zvyklostmi Blízkého východu (Sheehan, 2004: 5).

Právě unikátní pozice země jakožto křižovatky Východu a Západu vedla k tomu, že různé faktory přispěly k historickému a kulturnímu vývoji Turecka, vedly k rozvoji vlastní odlišné kultury a národní identity Turecka (Sheehan, 2004: 5). Turecko je pro mě zajímavé především tím, že představuje soubor, ve kterém je historie, kultura, politika a sociální praktiky výsledkem směsi Východu a Západu. V současné době má Turecko dobré vztahy s Evropou a blízkovýchodními zeměmi.

Proto je cílem mé práce na základě analýzy zahraniční politiky Turecka zjistit, kam v současné době tato země směřuje. Při tom je třeba zohlednit dva modely: buď usiluje o hlubší integraci do evropských struktur a spolupráci se zeměmi Evropské unie, nebo je Turecko integrální součástí regionu Blízkého východu. Pokud platí druhá varianta, tak jak se v takovém případě vyvíjejí vztahy mezi Tureckem a EU.

Práce „Turecko mezi Evropou a Blízkým východem“ se skládá ze dvou částí - teoretické a praktické. V první kapitole teoretické části se budu věnovat evropským hodnotám, zpočátku zejména kořenům evropských hodnot, které vychází ze společného kulturního dědictví. Do tohoto společného kulturního dědictví lze zařadit především židovsko-křesťanské náboženství, řecko-helenistické ideje v oblasti státní správy, římské zákony, stejně tak renesanci a reformaci, osvícenství, industrializaci, individualismus a parlamentní demokracii. Tohle následně posloužilo jako inspirační zdroj pro vznik současných hodnot EU, které jsou zakotvené v Listině základních práv a svobod EU, která je nedílnou součástí Lisabonské smlouvy.

Ve druhé kapitole teoretické části se budu již zabývat vývojem turecké identity od dob Osmanské říše do současnosti. Právě díky své výhodné geopolitické poloze a bohaté osmanské minulosti zahrnuje Turecko mnoho tradic různých kultur, převážně osmanskou, blízkovýchodní, středně asijskou a evropskou. Jelikož je

Turecko muslimskou zemí, má hodně společného, co jej sblíží se sousedními blízkovýchodními zeměmi. To je zejména islámské náboženství a s ním spojená harémová kultura, nošení muslimských pokrývek hlavy, zákony šaría, nerovnost pohlaví, kdysi existující Osmanská říše a chalífát a etnicko-rasová blízkost, to všechno je zakořeněno v mentalitě blízkovýchodních národů včetně Turecka. Nicméně neustálé úsilí Turecka stát se moderní evropskou zemí vede k tomu, že Turecko odstraňuje tradiční islámské prvky společnosti a uznává evropské hodnoty.

Následně rozeberu rozdíl mezi kulturními a občanskými hodnotami Evropské unie a Turecka. Zdáli turecká „jiná“ identita může být pro Turecko kamenem úrazu na cestě ke vstupu do EU, i když už do značné míry Turecko postoupilo vpřed v procesu demokratizaci svého státu.

V první kapitole v praktické části se zaměřím na vnitropolitickou situaci v Turecku, ve které hraje nesmírně důležitou roli armáda, která je strážcem demokratického a sekulárního zřízení. Avšak v posledních deseti letech lze pozorovat významné změny v postavení turecké armády v sociálněpolitickém životě společnosti. Jaké příčiny vyvolaly nedávnou změnu role turecké armády? Dále se budu zabývat problematickým postavením kurdské menšiny, zejména jejím soudobým vývojem. Rovněž uvedu postoj EU k řešení kurdské otázky.

Kurdská menšina, obývající převážně jihovýchodní část Turecka, stále usiluje o uznání svých práv, přičemž v posledních letech již zaznamenali v tomto ohledu značné úspěchy.

Také zodpovím otázku, jaký vliv má vnitřně-politická situace Turecka na vztahy Turecka s EU a s blízkovýchodními zeměmi.

V závěrečné kapitole praktické části budu analyzovat zahraniční politiku Turecka od konce studené války dodnes.

Důležitou roli v zahraniční politice hrají vztahy Turecka se zeměmi Blízkého východu. Jako jeden z hlavních zahraničně-politických úspěchů je nutno označit normalizaci vztahů Turecka se Sýrií, Íránem a iráckou regionální vládou. Je Turecko schopné posílit svoji roli jako vedoucího kandidáta mezi muslimskými zeměmi? A jak se to odráží na vztazích Turecka se zeměmi Blízkého východu?

Rovněž rozeberu vztahy mezi Evropskou unií a Tureckem - snahy a vyhlídky Turecka stát se jejím členem. Evropská unie zatím stále upozorňuje Turecko, aby se nejprve snažilo vyřešit otázky týkající se Kypru a lidských práv.

Vzhledem k tomu, že téma práce se vyznačuje svojí aktuálností, budu při jeho zpracování vycházet převážně z elektronických anglických odborných článků a elektronických knih, které se velice vhodně věnují problematice této práce. Mezi elektronickými anglickými odbornými články jsou: *Turkish studies*, *World Affairs*, *Middle East Policy*, *Insight Turkey*, *Middle East Quarterly*, *Middle East Review of International Affairs* a pod. Rovněž se budu odvolávat na studie v odborných časopisech. Důležité informace pro zpracování práce budu také čerpat z Lisabonské smlouvy a turecké ústavy z roku 1982. Při psaní teoretické části práce využiji tištěnou zahraniční literaturu. Informace týkající se událostí aktuálního dění budu čerpat z internetových zdrojů.

2 EVROPSKÉ HODNOTY

2.1 Kořeny evropských hodnot

Národnostní kultury se vyznačují svou velkou různorodostí. Pro jednotlivé národy jsou charakteristické jejich vlastní hodnoty a normy, které se zpravidla liší od ostatních národů (Giddens, 1999: 37). Na jejich základě se tedy dá hlouběji pochopit specifikum lidské činnosti, společnosti, kultury, ba dokonce jsou důležitým faktorem při sjednocení lidí a jejich integrace do společnosti (Buchilo; Chumakov, 2004: 361).

Slovem „hodnoty“ lze tedy rozumět základní principy struktury rodiny, společnosti a státu, které sdílí většina občanů státu. I když se hodnoty mohou časem vyvíjet, jejich základna stále zůstává poměrně stabilní. Jsou především zakotveny v tradicích a zvycích, dogmatech, rituálech, náboženských normách a legislativních normách. Představují obrazy skutečných nebo mytologických hrdinů minulosti – proroků, svatých, géníů vědy a kultury, velkých státníků a generálů.¹

Každá kultura je něčím výjimečná a má svůj vlastní dominantní vzor, proto není spravné pohlížet na jiné kultury prizmatem svých kulturních hodnot a norem (Vítek, 2003: 173). Kultura zpravidla zahrnuje jazyk, náboženství, hodnoty, tradice a zvyklosti (Huntington, 1996: 1). Stejně tak i Evropa má vlastní systém hodnot, který ovlivňuje historický původ evropské jednoty i současné procesy evropské integrace (Vítek, 2003: 173).

Samotný pojem Evropa je používán od 13. století. Do té doby sloužil název křesťanský svět a zároveň byl spojen s vzestupem Osmanů, kteří v tehdejší době pro křesťanský svět představovali ohrožení (Müftüler-Bac, 2000: 27).

¹Rubinskij, Jurij: 2009. Evropejskie cennosti. *Vestnik Evropy*. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/26/ru3.html> [3.12.2011]

Evropské západní kultuře se podařilo převzít mnoho od dřívějších civilizací, zejména od civilizace klasické. Proto se zde lze setkat s takovými charakteristickými znaky, jako jsou řecká filozofie, racionalismus, římské právo, latina a křesťanství (Huntington, 1996: 1-2). Ještě Ernest Renan v 19. století psal, že Evropa se zrodila jako výsledek řeckého zázraku (Müftüler-Bac, 2000: 27).

Hlavním zdrojem evropských hodnot se stalo křesťanství. Poté, co se dostalo do Evropy z Blízkého východu, utvořilo již během několika staletí základ evropské duchovní kultury.² Huntington³ tvrdí, že pro západní civilizace je charakteristické nejprve katolické, a následně pak protestantské náboženství. Dokonce i v pravoslavné kultuře se objevují klasické prvky, ne však ve stejné míře jako v západní civilizaci (Huntington, 1996: 2). Reformaci a protireformaci lze rovněž považovat za významný znak západních dějin, který zapříčinil rozkol západního křesťanství v katolicismus a protestantismus, přičemž měl politické důsledky. Ve východním pravoslaví ovšem zcela chybí onen rys (Huntington, 1996: 2).

Důležitá byla i tradice evropských jazyků - převážně románské a germánské skupiny (Huntington, 1996: 2).

²Rubinskij, Jurij: 2009. Evropejskie cennosti. *Vestnik Evropy*. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/26/ru3.html> [3.12.2011]

³Samuel Huntington je autorem proslulé teorie „*Střet civilizace*“, jež vyvolala debatu v akademických kruzích, poté, co byla publikována v časopisu „*Foreign policy*“ v roce 1993. Huntington měl jak - příznivce své teorie, tak odpůrce. Byl podroben kritice hlavně za svůj kontroverzní argument, že většina světových konfliktů odehrávajících se po studené válce jsou konflikty mezi civilizacemi, obzvláště mezi západní a nezápadní – islámskou, které jsou kulturního a náboženského rázu, nikoliv ideologického (konkrétně mezi demokracií a komunismem), jak to bylo v době studené války. Kritici tohoto argumentu tvrdí, že národní státy budou i nadále hnací silou konfliktů. Například William Pfaff kritizuje Huntingtona za ignorování historických faktů (Fox, 2002: 415-418), stejně tak arabista Miloš Mendel ho kritizuje za jeho nevědeckost a nedostatek kulturních a historických znalostí těchto civilizací. Tak například ukazuje na to, že Huntington není schopen přibližně vymezit západní a pravoslavnou civilizaci. Ale vzhledem k tomu, že S. Huntington byl jedním z nejvlivnějších politologů světa a mnozí autoři se na jeho dílo odvolávají, používám ve své práci jeho popis rysů západní civilizace. Viz <http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/orient/kontakty/pracovnici/publikace/Mendel/Str-et-civilizaci.pdf> [17.01.2012]

Stoletý boj o nadvládu mezi světskými a náboženskými autoritami – císaři a papeži na západě a basileji respektive králi a patriarchy ve Východní Evropě skončil nakonec ve většině evropských zemích odlukou církve od státu, a navíc byl v ústavě zakotven sekulární princip svobody svědomí, který však nedovoluje diskriminaci pro jejich náboženské vyznání a nebo jejich absence.⁴ Tento dualismus moci do značné míry přispěl k rozvoji svobody v Evropě, obzvláště v západní (Huntington, 1996: 2).

Dalším důležitým prvkem charakterizujícím západní civilizaci je koncept právního státu, který ona civilizace zdělila po Římanech. Právě samotná tradice právního státu položila základ pro ústavnost a ochranu lidských práv v západních zemích (Huntington, 1996: 3).

Nesmírně důležitou roli pro existenci reprezentativní demokracie v západním světě hraje sociální pluralismus a parlamentarismus (Huntington, 1996: 3). Velkým přínosem pro formování evropských hodnot bylo Osvícenství a Velká francouzská revoluce.⁵

Lze říci, že výše uvedené vlastnosti západní civilizace svým způsobem přispěly ke vzniku pocitu individualismu a s ním spojené tradici lidských práv a základních svobod. Ačkoliv tento individualismus vznikl na přelomu 14. a 15. století, zůstává stále jedním z nejdůležitějších rysů západní civilizace (Huntington, 1996: 3).

Nelze říci, že výše uvedené vlastnosti v západní společnosti vždy existovaly. Tyto koncepty, postupy a instituce, které byly daleko častěji na západě, než v jiných civilizacích, tvoří totiž základní jádro pokračující západní civilizace (Huntington, 1996: 4).

⁴Rubinskij, Jurij: 2009. Evropejskie cennosti. *Vestnik Evropy*. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/26/ru3.html> [3.12.2011]

⁵Viz tamtéž

Podle slov Arthura M. Schlesingera je „*Evropa unikátním zdrojem myšlenek svobody jednotlivce, politické demokracie, právního státu, lidských práv a kulturních svobod. Tyto hodnoty patří především Evropě, nikoliv Asii, Africe či Střednímu Východu - jen v případě, že byly převzaty.*“⁶ Tyto koncepce a vlastnosti umožnily Západu převzít vedoucí úlohu při modernizaci sebe sama a následně i světa (Huntington, 1996: 4).

Evropské politické myšlení bylo inspirováno učením Augustina a školou Salamanka. Evropské filozofické dědictví je založeno na unikátní vzájemné výměně a rovněž na vlivu tří přístupů: francouzského racionalismu, anglického empirismu a německého idealismu.⁷

2.1.1 Evropanství, evropské vědomí

Pokud budeme zblízka pohlížet na evropskou kulturu, setkáme se s takovými pojmy jako evropanství, evropské vědomí a evropská identita. To nám však umožňuje chápat Evropu jako společnou politickou, sociální a duchovní skutečnost. Rozmanitost myšlenek a idejí, mnohostrannost názorů na bytí člověka, jeho individuální a sociální život a také kulturní, duchovní a hodnotový rozměr života. Všechny rysy zdůrazňují náležitost k Evropě (Vítek, 2003: 173).

Pojem evropanství označuje vědomí příslušnosti k národnímu společenství sociálně kulturní povahy. Více než staletá existence evropského kulturního vědomí, které se odlišuje od ostatních kulturních společenství, by měla zůstat stále otevřená k jiným kulturám, civilizacím a náboženstvím, aniž by ukazovala svoji kulturní nadřazenost (Vítek, 2003: 174).

⁶Schlesinger, Arthur M.: E Pluribus Unum? Dostupné z: <http://cla.calpoly.edu/~bmore/syll/316syll/Schlesinger.html> [10.11.2011]

⁷Centre-Right Think Tanks and Political Foundations in Europe.Common european values and identity. Dostupné z:http://t.europeanideasnetwork.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=9 [10.11.2011]

Evropa představuje multikulturní hodnotovou společnost, která se snaží dosáhnout co nejvyšší humanity. Identita zde tedy vystupuje jako jednota, shodnost a harmonie. V souvislosti s procesem evropské integrace hovoříme o tzv. „*sjednocené identitě*“, která se utváří spolu s jinými evropskými kulturami (Vítek, 2003: 174).

Základní model Evropana spojujeme s humanistickým modelem, ve kterém je kladen důraz na „*homo humanus*“ jako integrovanou osobnost, která spojuje kulturnost a pluralismus. Moderní Evropan je jedinečnou bytostí, protože vystupuje v roli nositele univerza, který spojuje lokalitu, národnost, evropanství a světoobčanství. Velkou roli ve výchově evropského humanního člověka hraje evropská výchova, která však není jen úkolem školy, ale i správy, řízení a politiky. Evropská výchova má za cíl přispívat k identifikaci s evropskými hodnotami (tamtéž: 174)

2.2 Hodnoty Evropské unie

Současné hodnoty sjednocené Evropy jsou totiž zakotvené v Listině základních práv a svobod Evropské unie, která je nedílnou součástí Lisabonské smlouvy.⁸ V samotné předmluvě smlouvy EU je jasně uvedeno, že smlouva odkazuje na „*kulturní, náboženské a humanistické dědictví Evropy*.“ Dle čl. 2(1) Lisabonské smlouvy je tedy Evropská unie založena na hodnotách, jakými jsou úcta k lidské důstojnosti, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků komunit. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností pohlaví.⁹ Všechny výše zmíněné hodnoty evropské demokratické instituce se snaží chránit a posilovat. Rovněž jsou součástí společného evropského duchovního a kulturního dědictví.¹⁰

⁸Evropskijj Souz - prosto i ponyatno. Fakty i svyazi.Dostupné z:http://www.kas.de/wf/doc/kas_29374-1522-13-30.pdf?111110160946 str.1 [16.11.2011]

⁹Lisabonská smlouva: 2008. Článek 2, hlava 1.

3 TURECKÉ HODNOTY

Moderní Turecko lze přirovnat ke kulturnímu kotli, v němž se mísí osmanská, evropská, blízkovýchodní a středně asijská tradice.¹¹ Turecko je zpravidla muslimskou zemí, která se vyznačuje sekulární demokracií a tržním hospodářstvím. Evropská unie je založena na společných základech evropské kultury a západního křesťanství, na prvcích spojených s osvobozením člověka od náboženství, na oddělení státu a společnosti a na přirozených právech člověka. Avšak tyto prvky stěží najdeme v jižních evropských společnostech, obzvláště v turecké, jelikož Turecko představuje odlišný vzor sociálního vývoje, který se liší od evropského. To ale nemusí znamenat to, že turecká společnost je vnímána Západní Evropou jako náboženská, zaostalá a nedemokratická (Müftüler-Bac, 1997: 13-14).

Vnímání Turků jako „jiných“ je v Evropě hluboce zakotveno v kolektivní paměti samotných Evropanů. Už začátkem 17. století Osmané postupně začali ztrácet svoji vojenskou převahu a zaostávali v technologickém rozvoji za evropskými zeměmi. Výsledkem bylo že, s cílem udržení moci, zahájili Osmané proces modernizace a začali sledovat západní model. Evropsky vzdělaní turečtí učenci a diplomaté začali dovážet evropské myšlenky a způsoby myšlení do říše. Také s sebou do osmanské společnosti přinesli pojmy jako nacionalismus, patriotismus a svoboda. Tak se Evropa stala zrcadlem, prostřednictvím něhož viděla osmanská elita své slabé stránky a rozdíly (Müftüler-Bac, 2000: 28).

¹⁰Centre-Right Think Tanks and Political Foundations in Europe.Common european values and identity. Dostupné z:http://tt.europeanideasnetwork.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=9 [10.11.2011]

¹¹Oficiální stránka Organizace Thomas White, Global investing. Capturing Value Worldwide.*Turkey: East meets West*. Dostupné z:<http://thomaswhite.com/explore-the-world/turkey.aspx> [27.10.2011]

Proces osmanské evropeizace se stal rozhodujícím v otázce definování, co turecký národ odmítl. Tím byly především neevropské prvky jejich národního charakteru. Vzhledem k tomu, že turecké elity proměnily osmanskou společnost shora, začala vznikat propast mezi vládoucí elitou a masami ohledně jejich vnímání Evropy a modernity. Turečtí filozofové, Mladí Turci a Mladé Otomanské hnutí čerpali inspiraci ze všeho evropského (Müftüler-Bac, 2000: 28).

Turecko, stejně jako i další země s imperiální minulostí, nejenom, že kulturně ovlivňovalo své sousedské země, ale také samo vstřebávalo vnější vlivy, které do značné míry přispěly k tomu, že můžeme v turecké společnosti nalézt různé identity. Úkolem moderního Turecka bylo především vytvořit jednotnou identitu, která by se mohla stát jakýmsi domem pro všechny různé etnické a sociální skupiny. Za tímto účelem začalo Turecko samo sebe definovat jako moderní, sekulární a evropskou zem, a proto se snažilo držet se dál od svých blízkovýchodních sousedů a republik bývalého Sovětského svazu (Müftüler-Bac, 1997: 14).

V roce 1923 již jako nově založená Turecká republika sice učinilo kompletní rozchod s právním a politickým uspořádáním osmanské minulosti, ale v základní sociální struktuře byl stále viděn odkaz Osmanské říše. Turecká republika byla totiž založena na tureckém nacionalismu, který měl za cíl vybudovat homogenní národní stát z popela multikulturní říše (Müftüler-Bac, 1997: 17).

Atatürk však věřil, že budoucnost Turecka leží ve spolupráci s Evropou a Západem. Proto bylo jeho záměrem především vytvořit evropský stát z turecko - muslimského jádra Osmanské říše, a to prostřednictvím nacionalistické, prolitářské a sekulární revoluce. Tak se Atatürk s cílem zajištění přijetí Turecka v Evropě, snažil odstranit z politického diskursu vliv islámu. Nebyl ovšem zaměřen proti islámu samotnému - na „pravý islám“ se díval jako na cosi racionálního, jako na přirozené náboženství (Zürcher, 2004: 46-47). Tento krok se mu povedlo uskutečnit díky řadě přijatých reformních zákonů. V tehdejší době začala nová turecká elita usilovat o likvidaci téměř všech aspektů starého osmanského

systemu (Müftüler-Bac, 2000: 28). Součástí programu směřovaného k sekularizaci turecké společnosti bylo: zrušení sultanátu v roce 1923 a následně pak i Chalífátu v roce 1924 (tamtéž: 28), nahrazení šariatu švýcarským občanským zákoníkem, přijetí latinky, zrušení islámských pokrývek hlavy, reforma kalendáře a v neposlední řadě zrušení náboženských soudů (Müftüler-Bac, 1997: 17).

To bylo veškeré úsilí směřující k vytvoření moderního, sekulárního, evropského národního státu. Turecko by se mělo takřka dostat do úrovně moderních civilizací. Čaglara Keyder psal: „*pro tureckou inteligenci, nacionalismus a sekularismus představují vstupenky na cestě k modernizaci a westernizaci*“ (Keyder cit. dle Müftüler-Bac, 2000: 28-29).

Díky Atatürkovi došlo rovněž i k sekularizaci vzdělání, stejně tak - byl převzat evropský styl oblékání, evropská hudba, západní školství a práva žen. Nový stát Turecké republiky byl naplánován jako model modernizace a westernizace podle ideologie Atatürka (Müftüler-Bac, 1997: 17).

Během formování nové identity byly různé prvky turecké identity nahrazeny, jako například náboženství. V tehdejší osmanské společnosti představovalo islámské náboženství pro mnoho jedinců jakýsi prostředek, pomocí něhož tito jednotlivci řídili své setkání s každodenním životem. Ale s cílem odstranění náboženství v zemi vytvořilo Turecko vakuum, které však neobsahovalo alternativní identitu (tamtéž: 17).

Nacionalismus jako sociální síla nebyl schopen zaplnit mezeru v životě tureckého národa. Proto bylo rozhodnuto, provést modernizaci a westernizaci turecké společnosti shora, čehož bylo i dosaženo pod vedením byrokraticko-vojenské elity Turecka. Bylo důležité vytvořit jednotnou národní identitu definovanou v rámci tureckého nacionalismu, aby Turecko mohlo získat uznání jako součást Evropy (Müftüler-Bac, 1997: 17)

Vznik nového řádu, který následoval po druhé světové válce, významně přispěl k dosažení onoho cíle, jelikož se Turecko stalo součástí Evropského tábora prostřednictvím bezpečnostních složek. V tomto poválečném uspořádání byla legitimována formulace turecké identity jako moderní, sekulární a evropská, prostřednictvím jejího začlenění do evropských organizací. Místy se objevovaly různé prvky tradiční společnosti, ale během studené války byly opět potlačovány tureckou vládou (Müftüler-Bac, 1997: 17-18).

Konec studené války však znamenal pro Turecko přehodnocení jeho legitimacy coby legitimacy evropského státu, a to proto, že se ve vznikajícím evropském řádu evropanství stále více hlásí k hodnotám, jako je dodržování lidských práv, svoboda jednotlivců a další demokratické procesy. Je čas znovu reintegrovat různé tradiční prvky turecké společnosti a přeformulovat tureckou identitu. To však potřebuje sociální integraci takových marginálních skupin jako je kurdské obyvatelstvo a zbožní muslimové (Müftüler-Bac, 1997: 18).

Turecko je velká země s velkými městy západního vzoru, ale také má zaostalé venkovské oblasti, kde je úroveň sociálního a ekonomického rozvoje stále mnohem nižší než evropský průměr. V turecké společnosti totiž existují rozdíly v postavení, vzdělání a bohatství lidí. Rovněž zde můžeme pozorovat existující rozdíly ve zvycích islámského Blízkého východu na jedné straně a moderního západu na straně druhé, které jsou navíc vzájemně provázány, což dohromady tvoří otevřený a velmi dynamický model. V tomto modelu se však vyskytuje řada prvků, které jsou zcela neslučitelné s evropským řádem. Proto lze Turecko nejpřesněji popsat jako zemi, která leží mezi dvěma kontinenty, dvojemi tradicemi a dvojemi dějinami (tamtéž: 18).

Evropská civilizace hrála důležitou roli při formování turecké identity. V důsledku geografické blízkosti Turecka s Evropou, pronikly některé evropské vlivy i sem, proto má některé podobné evropské hodnoty a postoje. Již po druhé světové válce se interakce mezi Tureckem a Evropou prohloubila z toho důvodu, že se

turecká kultura a společnost stala mnohem vnímavější k různým vývojem odehrávajícím se v Evropě (Müftüler-Bac, 1997: 18).

Tato citlivost k evropským normám se objevila v důsledku vzniku rozsáhlých obchodních sítí mezi Tureckem a Evropou, což vedlo k vzájemné závislosti v oblastech jako např. výměna pracovníků, cestovní ruch nebo tok kapitálu a zboží. Cestování lidí má však závažné důsledky pro kulturní sblížení mezi Tureckem a Evropou (tamtéž: 18).

V současné době je stále aktuální otázka, do jaké míry jsou kulturní tradice a islamské náboženství v Turecku slučitelné s „evropskými“ hodnotami (Jakoby, 2010: 667). Téměř většina politických představitelů vyjadřuje spíše svůj nesouhlas ohledně shodnosti tureckých a evropských hodnot. Tak například Frits Bolkestein¹² považuje Turecko za „*příliš velké, příliš chudé a příliš jiné*“. Mnozí evropští političtí lídři nechápou Evropu jako konstrukt geografie nebo politické kultury, ale spíše jako moderní reinkarnaci starověkého křesťanství, která působí ne jako sjednocující faktor, ale především poukazuje na odlišnost evropské kultury od islámské (Jakoby, 2010: 666- 667).

Rovněž bývalý francouzský prezident d'Estaing prohlásil, že „*Turecko má odlišnou kulturu, odlišný přístup a odlišný způsob života*“, proto bude jeho vstup do EU znamenat „*konec Evropy*“. Dokonce během jeho první generální audience, papež Benedikt XVI. v dubnu roku 2005 na Svatopetrském náměstí potvrdil „*nevyvratitelnost křesťanských kořenů evropské kultury a civilizace*“ (Jakoby, 2010: 667).

¹²Frits Bolkestein je bývalý evropský komisař pro vnitřní trh, daně a celní unie. Dostupné z: <http://www.fritsbolkestein.com/site/profile> [1.11.2011]

V souvislosti shodnosti tureckých a evropských hodnot v kontextu vstupu Turecka do EU, Jakoby tvrdí, že tento krok bude znamenat jednak hrozbu pro „naše hodnoty“ a „náš způsob života“ a jednak změny evropské ekonomiky a politiky (Jakoby, 2010: 668).

Z tohoto hlediska mají evropské hodnoty jako svoboda myšlení, právní stát a demokracie své kořeny v křesťanském středověku, nikoliv v muslimském světě; z toho však vyplývá to, že osvícenství se Turecka ani nedotklo, stejně jako se například harémová kultura nikdy nedotkla Evropy. Tyto prvotní rozdíly jsou již dány, a proto nemohou být měněny dobrovolnou činností (Müftüler-Bac, 2000: 22).

Následně se Turecko, jako muslimská země, která se rozkládá na odlehlém kraji Evropy, a přitom nezapadá ani do křesťanské Evropy, ani do islámského Blízkého východu (Müftüler-Bac, 2000: 22), mohlo jen snažit evropské hodnoty napodobovat (Jakoby, 2010: 669).

Důležitou otázku rovněž představují práva žen v turecké společnosti. I když ženy v Turecku sice dosáhly značného uznání a respektu ze strany veřejnosti, stále ještě existují některé protiklady. Ačkoli turecká vláda zakazuje nošení šátků na veřejných místech, mají v turecké společnosti turečtí muži významnější vliv než ženy. Díky inspiraci zákony Atatürka a jeho volání po získání nezávislého postavení žen byla v roce 1993 zvolena předsedkyní vlády jako první žena Tansu Ciller.¹³

Dá se říci, že Turecko je rozděleno na dva tábory, kde jeden tábor je založen na moderním, sekulárním a západně orientovaném diskurzu, zatímco druhý tábor je založen na tradičním, islámském a orientálním diskurzu. Právě tento první tábor představují v Turecku stoupenci sekularismu, jejichž většinu tvoří převážně intelektuální vrstvy obyvatel (Hall, Du Gay, 1996: 77).

¹³Oficiální stránka Organizace Thomas White, Global investing. Capturing Value Worldwide. *Turkey: East meets West*. Dostupné z: <http://www.thomaswhite.com/explore-the-world/turkey.aspx> [27.10.2011]

Druhý tábor je tvořen islamským hnutím, jež vystupuje vždy jako překážka v procesu modernizace a europeizace Turecka. Nejlepším příkladem, poukazujícím na střet mezi těmito dvěma tábory, se stal incident v roce 1993 v Sivas, kdy skupina umělců, spisovatelů a intelektuálů uskutečnila shromáždění ve městě Sivas na oslavu tureckého básníka alevitského původu, Pir Sultana Abdala, který působil v 16. století. Shromáždění bylo následně potlačeno islamistickými protestujícími (Hall, Du Gay, 1996: 78).

Pochopitelné je, že i přes veškeré provedené reformy v Turecku se tyto však nemohly zakořenit v mentalitě lidí (Jakoby, 2010: 669). Díky v Turecku existujícím kulturním rozdílům a odlišným sociálním normám a postojům lze považovat Turecko za mimoevropskou zemi, zejména je-li evropská identita založena na rasových, etnických a kulturních rysech (Müftüler-Bac, 2000: 22).

Muslimská společnost je ze strany Západu tak, že se vyznačuje nedostatkem technologie a racionality, absencí občanské společnosti a nedostatkem modernity. Turecko¹⁴ se domnívá, že tento nedostatek lze překonat pomocí dovozu ze Západu (Jakoby, 2010: 670). Nicméně Turecko vždy vidí Evropu jako jakési zrcadlo, jehož prostřednictvím vnímá svou identitu a neustále žádá o uznání a přijetí svého evropanství (Müftüler-Bac, 2000: 22).

¹⁴Je pravda, že Turecko hodně kopírovalo Západní Evropu, obzvláště země jako je Švýcarsko, Belgie, Německo, Itálie a hlavně z Francie. Nemůžeme se však divit, jelikož Západní Evropa byla v 19. století představena světovými velmocemi. Francie byla jakýmsi hlavním zdrojem inspirace pro ústavní otázky, nejen pro Turecko, ale i pro některé evropské země (Zürcher, 2004: 49).

4 VNITŘNĚ POLITICKÁ SITUACE TURECKA

4.1 Kurdská otázka

Kurdská otázka, která je spojená hlavně s uznáním práv kurdské komunity,¹⁵ (Zürcher, 1997: 324) a jejich požadavkem vytvořit buď samostatný stát anebo kulturní autonomii uvnitř Turecké republiky (Gunter, 2004: 197), představuje jeden z největších politických problémů, který již dlouhou dobu převažuje v turecké agendě (Zürcher, 1997: 324). Řešení tohoto problému je však důležité, jak pro územní celistvost země, tak i pro politický systém Turecka. To ovšem není jen vnitřní záležitostí samotné Turecké republiky, ale rovněž i její zahraniční politiky, jelikož ovlivňuje vztahy Turecka se svými sousedy, soupeři a spojenci (Uzgel, 2003: 205-206).

Ačkoliv Kurdové obývají celé území Turecka, převážná většina žije na východě a jihovýchodě země.¹⁶ Hory jsou nejvýznamnějším geografickým rysem vnitrozemského Kurdistánu. Proslulé kurdské přísloví dokonce zní: „*Kurdové nemají přátele, ale mají hory*“ (Gunter, 2004: 197). I když jejich hornatý terén se stal překážkou kurdské jednoty, jsou hory stále pro kurdské dějiny a kulturu jakýmsi ochráncem Kurdů, které je zcela chrání před dobytím a asimilováním Turky. Turecká část Kurdistánu se však vyznačuje velkými vodními zásobami, což svědčí o velkém ekonomickém a geostrategickém významu této části. I přesto, turecká část Kurdistánu je stále však ekonomicky zaostálou v porovnání s nekurdskou oblastí v Turecku (Gunter, 2004: 199).

¹⁵Kurdové jsou převážně sunitskými Muslimy, patřící k indo-evropské jazykové skupině. Zcela se liší od Turků a Arabů, ale jsou podobní Iráncům, s nimiž sdílí společný svátek Neurúz (Nový rok) na začátku jara. Dnes Kurdové tvoří souhrn různých skupin, a to v důsledku dřívějších invazí a migrací. V Turecku žije asi 12 milionů Kurdů, přičemž obývají největší část kurdského území, což je zhruba 43 procent. Rovněž kmenový systém představuje překážku Kurdské jednoty. Zde existuje největší loajalita spíše ke kmenovému systému nežli ke vzniku kurdského státu. Ve většině kurdských vzpour, jež se odehrávaly během dvacátého století, významná většina Kurdů podpořila vládu, protože vyjadřovali kmenovou antipatii tím, že se bouřili. Dokonce v posledních desetiletích turecká vláda vytvořila provládní milicii Kurdů, tzv. strážců vesnic (Gunter, 2004: 197-198).

¹⁶Roy, Sonia: 2011. The kurdish issue. *Foreign policy journal*. Dostupné z: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/22/the-kurdish-issue/> [13.12.2011]

Osud nejpočetnějšího národa na světě, respektive kurdského, který dosud nemá vlastní stát, byl určen západními mocnostmi po první světové válce (Yavuz, 2006: 102). Právě v roce 1920 na základě Sèvreské smlouvy byl slíben Kurdům i vznik nezávislého státu.¹⁷ To se rozhodně nelíbilo Atatürkovi, který takřka snil o vzniku sekulárního a homogenního národního tureckého státu.

Následující vítězství Turecka ve „válce za osvobození“, v níž dokonce na straně Atatürka bojovali i Kurdové, umožnila v roce 1923 ve prospěch Atatürka nahradit Sèvreskou smlouvu Lausanskou, podle níž byla uznána moderní Turecká republika bez jakýchkoliv zvláštních ustanovení pro turecké Kurdy. Tento krok zřejmě vyvolal ze strany Kurdů velkou nespokojenost, která následně vyústila do třech největších vzpour, které se odehrály v letech 1925, 1927 a pak v letech 1936-1938, a všechny tři skončily porážkou Kurdů (Gunter, 2004: 199-200). Od dob Atatürka Kurdové byly po pravdě řečeno zbaveni základních práv národnostních menšin.¹⁸ Právě Kemal Atatürk je považován za hlavního diskriminátora Kurdů, jelikož se snažil potlačit kurdskou identitu: kurdský jazyk, kultura, kurdská jména byly zakazovány¹⁹, aniž by na to byl brán zřetel.

4.1.1 Soudobý vývoj kurdské otázky

Vývoj kurdské otázky v 80. – 90. letech byl spojen s tím, že po několika klidných desetiletích se začíná zase s novou silou projevovat kurdská nespokojenost. V tehdejší době začíná velký počet Kurdů emigrovat do jiných částí světa, zatímco ostatní však zůstávají i nadále žít v Turecku. Tak začínají emigrovaní Kurdové tvořit kurdskou diasporu v cizině a oproti těm, kteří zůstali, začali požadovat svoje práva a svobody.²⁰

¹⁷Roy, Sonia: 2011. The kurdisch issue. *Foreign policy journal*. Dostupné z: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/22/the-kurdisch-issue/> [13.12.2011]

¹⁸Viz tamtéž

¹⁹Dibo, Kava: 2004. Regional'no-mezhdunarodnyj aspekt kurdskoj problemy. Dostupné z: http://www.portalus.ru/modules/politics/print.php?subaction=showfull&id=1096450171&archive=&start_from=&ucat=3& [23.12.2011]

Začátkem sedmdesátých let začala tedy značná část etnických Kurdů aktivně požadovat svá kulturní, jazyková a politická práva. Turecká vláda přísně zareagovala na uvedené kurdské požadavky, poněvadž se obávala rozpadu tureckého státu. Tohle oficiální odmítnutí ze strany turecké vlády tolerovat umírněnou kurdskou opozici a zároveň splnit požadavky kurdské menšiny vedlo ke vzniku Kurdské strany pracujících (PKK)²¹ v čele s Abdullahem Öcalanem v roce 1978 (Gunter, 2004: 200). Již v srpnu roku 1984 PKK oficiálně zahájilo povstání, v nichž bylo začátkem roku 2000 zaznamenáno až 37 tisíc úmrtí, navíc částečnému nebo úplnému zničení bylo podrobeno kolem třech tisíc vesnic a vnitřnímu vysídlení asi 3 miliony lidí (Gunter, 2004: 200).

Samotná současná turecká ústava z roku 1982 obsahuje řadu omezení týkajících se mluvení a psaní v kurdštině (tamtéž: 200). Její preambule deklaruje, že *„stanovení, podle něhož žádné názory a přesvědčení nesmí být v rozporu s tureckými národními zájmy, princip existence Turecka jako nedílného celku“*.²²

Na rozdíl od ostatních tureckých prezidentů se Turgut Özal, který zastával prezidentský úřad v letech 1989-1993, díval na problematiku kurdské menšiny jinak, možná proto, že měl kurdské kořeny. Tak právě Özal jako první z představitelů vládnoucí skupiny bránil kulturní práva kurdské populace. V jeho době byl vydán dekret, který umožnil Kurdům používat kurdskou řeč a kurdskou hudbu (Zürcher, 1997: 329).

²⁰Oficiální stránka Today's Zaman. Kurdish issue: Turkey is determined (14.07.2010). Dostupné z: <http://www.todayzaman.com/news-215965-109-kurdish-issue-turkey-is-determined.html> [3.01.2012]

²¹V moderních dějinách je kurdský nacionalismus představen v podobě teroristických aktivit, vedených PKK a směřovaných hlavně proti tureckému státu a umírněným Kurdům, stejně tak turecké ozbrojené síly činí násilný odpor proti kurdským teroristům a nevinným kurdským civilistům (Yavuz, 2006: 102).

²²Ústava Turecké republiky. Preambule. Dostupné z: http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyalari/THE_CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_TURKEY.pdf [14.12.2011];

Již začátkem devadesátých let se zdálo, že se Öcalan přiblížil k dosažení svého vojenského úspěchu. Avšak o trochu později se Turkům podařilo marginalizovat vojenskou hrozbu ze strany PKK. V srpnu roku 1995 přijal Öcalan neuvážené rozhodnutí pokusit se zaútočit na Kurdskou demokratickou stranu (KDP) Massouda Barzani, která působí v severním Iráku, protože daná strana vyjadřovala podporu Turecku, což do určité míry oslabilo sílu této politické strany (Gunter, 2004: 200).

V současné době je Turecko etnicky polarizováno více, než tomu bylo dříve. Kurdský problém se přesunul z vojenské oblasti na společenskou a rovněž i politickou sféru. Není to již turecký stát, jenž se konfrontuje s Kurdy, nýbrž Turci a Kurdové se konfrontují navzájem. Vládnoucí strana *Spravedlnosti a rozvoje* používá kurdský problém jako zbraň proti sekularismu v Turecku, přičemž sekularismus pojímá jako příčinu rozdělení mezi Turky a Kurdy (Yavuz, 2006: 103).

Proislámská strana AKP se dostala k moci se závazkem řešit kurdskou otázku. Hlavní teze této strany ohledně tohoto problému zní, že se nejedná o nacionalismus, ale spíše o nucený sekularismus a turecký nacionalismus v duchu Kemalické ideologie. Pokud budeme zdůrazňovat společné islámské vztahy a bratrství, zlepšíme tím zemi a dokonce ukončíme konflikt (Yavuz, 2006: 103).

I přesto byla s příchodem nového tureckého prezidenta Ahmeta Sezera v roce 2002 provedena reforma zákonodárství, která sice umožnila vznik významných kurdských práv v teorii a rovněž zmírnila trest smrti pro Öcalana, který byl odsouzen k doživotnímu vězení, ale ani tento krok nebyl schopen vyřešit kurdský problém v Turecku (Gunter, 2004: 201).

Do roku 2005 vládnoucí politická strana *Spravedlnosti a rozvoje* nebrala v úvahu řešení kurdského problému, jelikož si domnívala, že PKK byla spíše otázkou přehnanou ze strany armády. Ale v květnu roku 2005 se obnovily útoky PKK

v různých částech jižní Anatólie. Proto bylo pochopitelně ze strany turecké vlády nutné přijmout opatření. I přesto vláda opět nebyla schopná řešit kurdskou otázku a činit kroky ke zmírnění situace, jako například umožnění etnickým Kurdům zastoupení v parlamentu tím, že sníží hranici 10 procentního volebního prahu (Yavuz, 2006: 108-110).

Avšak další stížnosti ze strany kurdské komunity donutily vládnoucí stranu změnit svůj postoj ke kurdské otázce. AKP si již začala uvědomovat, že vojenská úsilí podmanit si PKK nebudou mít úspěch, pokud nebudou spojená s ekonomickými a politickými reformami směřovanými na odstranění obav z kurdské komunity v Turecku (Larrabee, 2010: 163). Předseda vlády Erdogan tedy koncem léta roku 2009 vyhlásil nový politický program, který nesl název „*kurdské otevření*“ (Çandar, 2009: 13) respektive „*demokratická iniciativa*“, jež představuje první vážný pokus k řešení kurdské otázky od doby prezidenta Özala (Larrabee, 2010: 163). Tento program se primárně zaměřoval na odzbrojení a rozpuštění PKK (Çandar, 2009: 13) a rovněž umožnil provádět politické kampaně v kurdsém jazyce, poskytl příležitosti učit se mateřský jazyk, povolil, aby se ve věznicích mluvilo kurdsky, zároveň došlo k obnovení dřívějších jmen tisíců kurdských měst a vesnic a rovněž byla zajištěna výuka kurdského jazyka a literatury na dvou univerzitách - *Mardin Artuklu* a *Diyarbakir Dicle*.²³

V nedávných volbách do tureckého parlamentu 12. června roku 2011 se potřeťí stala vítězem politická strana *Spravedlnosti a rozvoje* v čele s Recepem Erdoganem. Předseda vlády slíbil, že i nadále bude pokračovat v řešení kurdské otázky. Zároveň byla slíbena tvorba nové občanské ústavy, která by měla nahradit ústavu z roku 1982. Podle Erdogana by tvorba nové ústavy měla být dokončena již v první polovině roku 2012. Turečtí kurdové do nové ústavy vkládají velké naděje, jelikož vždy považovali původní ústavu za dokument, který brání snaze stát se plnohodnotnými občany republiky.²⁴

²³Euractiv.Kurdish problem casts shadow over Turkish elections(20.04.2011). Dostupné z:<http://www.euractiv.com/enlargement/kurdish-problem-casts-shadow-turkish-elections-news-504197> [4.12.2012]

²⁴Barkey, Henri, Kadioglu, Direnc.:The Turkish constitution and the kurdis question(1.08.2011).Dostupné z:<http://www.carnegieendowment.org/2011/08/01/turkish-constitution-and-kurdish-question/4e14#> -[7.01.2012]

Zajímavé ovšem je, že současná proislámská vláda AKP se zřejmě snaží rozšířit kulturní práva pro kurdskou komunitu, zatímco minulé kemalistické vlády naopak byly zásadně proti multikulturalismu a kladly větší důraz na nacionalistickou asimilaci.

I přes veškeré sliby a reformní pokusy turecké vlády řešit kurdskou otázku se však situace příliš nemění a problém i nadále zůstává nevyřešen. Dokonce se dodnes čas od času objevují střety mezi kurdskými separatisty PKK a tureckými vládními vojáky. Tak například 29. prosince roku 2011 došlo k zabití 35 kurdských civilistů v blízkosti kurdské vesnice poblíž hranic s Irákem v důsledku tureckého leteckého úderu.²⁵ To následně vyvolalo masové protesty ze strany Kurdů proti vládě v tureckém městě Istanbulu.²⁶

4.1.2 Vztahy Turecka se zeměmi Blízkého východu ohledně kurdské otázky

V poslední době kurdská otázka stále více přibývá na významu na Blízkém východě. Vzhledem k tomu, že Turecko není jediná země, která je obývána Kurdy, ale také Sýrie, Írán a Irák (Gunter, 2004: 198), začala od konce 80. let kurdská otázka nabývat mezinárodní rozměr a také se ukázala jako velmi důležitý faktor ovlivňující turecké bilaterální vztahy se Sýrií, Irákem a Íránem.²⁷

Pokud sledujeme vztahy mezi Tureckem na jedné straně a Íránem a Sýrií na straně druhé ve vztahu ke kurdskému problému vidíme, že vztahy mezi těmito zeměmi do XXI. století lze charakterizovat jako napjaté (Gunter, 2004: 200).

²⁵BBC. Turkey admits civilian deaths near kurkish village(29.12.2011). Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-16352388> [4.01.2012]

²⁶Aljazeera. Kurds protests over deadly Turkey air raid(29.12.2012). Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2011/12/20111229824112567.html> [4.01.2012]

²⁷Akram, Sarah. Turkey and the Middle East. Dostupné z: http://www.issi.org/publication-files/1299570697_30995832.pdf [2.03.2012]

Tak například po dlouhou dobu Sýrie sloužila jako útočiště pro kurdské teroristy. Dokonce v říjnu roku 1998 se obě země ocitly na pokraji války, v důsledku toho, že kurdský lídr politické strany PKK Öcalan dlouhodobě pobýval v Sýrii. Proto začalo Turecko Sýrii vyhrožovat válkou, pokud Damašek nevyloučí Öcalana z oné země (Gunter, 2004: 200). Naštěstí se Ankaře ve stejném roce podařilo přesvědčit Assadův režim k tomu, aby už přestal ukrývat Öcalana a další kurdské teroristy na svém území, což umožnilo zahájení dialogu mezi oběma zeměmi. V roce 2002, kdy se v Turecku k moci dostala nová politická strana *Spravedlnosti a rozvoje*, se vztahy mezi oběma zeměmi prohloubily. Na první pohled se zdálo, že kurdská otázka zmizela. V současné době, zejména od srpna roku 2011, lze však sledovat, že dochází k postupnému ochabnutí vztahů mezi Tureckem a Sýrií. Důvodem je ostrá kritika režimu prezidenta Asada v Sýrii ze strany tureckého premiéra Erdogana, a to v souvislosti s trvajícím protivládními nepokoji v zemi. Proto se někteří turečtí vládní představitelé domnívají, že existuje riziko, že se syrský režim může vrátit do minulosti tím, že přejde na stranu PKK a dovolí provádět teroristické aktivity PKK na svém území. Navíc, dle Sonera Cagaptaye, může Sýrie v případě turecké invaze dokonce dovolit provádění PKK útoků ze svého území na Turecko.²⁸

Stejně jako Sýrie, tak i Írán se nevyznačoval dobrými vztahy s Tureckem v 80. a 90. letech, zejména proto, že vyjadřoval podporu teroristické politické straně PKK na východních hranicích Turecka. Avšak po roce 2000 se situace změnila, jelikož Írán začal mít obavy z terorismu. Proto se obě strany rozhodly nastolit tvrdší kontrolu na svých hranicích. V tomto ohledu začalo Turecko považovat Írán za spojence v boji proti terorismu. Írán sice sdílí s Tureckem obavy ohledně vzniku Kurdské autonomie, ale nechce připustit situaci, kdy by Turecko kontrolovalo ropu a zemní plyn v severní části Iráku (Karacasulu, Karakir, 2011: 1403). Je to ovšem pochopitelné, jelikož obě země aspirují na regionální mocnost v regionu.

²⁸CNN.Cagaptay,Soner.Why Syria and Iran are becoming Turkey's enemies, again (29.11.2011).<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2011/10/29/why-syria-and-iran-are-becoming-turkey%E2%80%99s-enemies-again/> [19.01.2012]

Lze říci, že bilaterální spolupráce v oblasti bezpečnosti se zlepšila v posledním desetiletí. Dokonce v dubnu roku 2008 obě země podepsaly memorandum o porozumění, jehož cílem bylo i nadále podporovat jejich spolupráci v boji proti hrozbám, které představují teroristické aktivity PKK (Karacasulu, Karakir, 2011: 1403). Poté, co americké vojenské jednotky opustily Irák, se turečtí diplomaté začali více obávat toho, že sektářské konflikty mohou rozdělit zemi na šíity, sunity a Kurdy. Navíc analytici se domnívají, že dělení Iráku může rozvést konflikt v Turecku s vlastními kurdskými radikály respektive PKK (Karacasulu, Karakir, 2011: 1402). Je však pozoruhodné, že si současná turecká vláda dobře uvědomuje, že navazování dobrých vztahů se Sýrií a Íránem přispěje k zajištění bezpečnosti jejího území.

Doba zlepšení vztahů se Sýrií a Íránem je tedy doprovázena prudkým zhoršením vztahů Turecka s Izraelem (Larrabee, 2010: 166). V současné době je kurdská otázka jedním z kamenů úrazu v rozvoji strategického partnerství mezi Tureckem a Izraelem. Zatímco Sýrie ještě v 90. letech podporovala kurdské teroristy, Turecko mělo za strategického spojence v boji proti terorismu Izrael. Ale poté, co USA zaútočily na Irák v roce 2003, začal navíc i Izrael podporovat USA ve válce v Iráku a vztahy mezi Tureckem a Izraelem náhle ochably. Navíc tehdejší premiér Izraele Ariel Šaron učinil zavažné rozhodnutí tím, že posílil vojenské a hospodářské vztahy s Kurdy. Mnoho Turků začalo považovat Izrael za spojence iráckých kurdských skupin. V souvislosti s tím Turecko našlo v oblasti bezpečnosti spojence v Íránu a Sýrii. To lze považovat za naprostý obrat v kontextu bezpečnosti od devadesátých let (Kosebalaban, 2010: 45- 46). Dá se říci, že Kurdové jsou pro Izrael důležití, a to proto, že mají stejné nepřátele, tedy Írán, Sýrii a také bývalý režim za Sadama Husajna v Iráku. V zájmu Izraele je především odvádět od sebe pozornost Arabů a Peršanů, proto je pro Izrael důležité poskytovat pomoc Kurdům. V současné době se však Izrael snaží jednat velmi opatrně ohledně kurdské otázky, aby nevyvolal hněv ze strany Ankary.²⁹

²⁹Vojennoje obozrenije.Turciya i Izrail-vozmozhen li alyans?(02.08.2011).Dostupné z:<http://topwar.ru/5914-turciya-i-izrail-vozmozhen-li-alyans.html> [19.01.2011]

Lze se domnívat, že kurdská otázka má dnes stále zásadní vliv na bilaterální vztahy mezi Tureckem a Irákem. Po Saddámově smrti jsou jedním z hlavních témat, ovlivňujících bilaterální vztahy mezi oběma sousedícími zeměmi, definitivně Kurdové. Turecká vláda se především obává, že jestli se Kirkúk³⁰ připojí ke Kurdistánské regionální vládě, zajistí tím následně základ pro vznik nezávislého a ekonomicky životoschopného kurdského státu. To však může inspirovat turecké Kurdy, aby usilovali o co největší autonomii. Navíc Turecko má strach z toho, že PKK nalezne útočiště v Kurdy ovládaném severním Iráku. Turecko by se mělo snažit navazovat dobré vztahy s iráckými Kurdy.³¹ K tomu došlo na konci roku 2008, kdy vláda Erdogana začala posilovat své vztahy s Kurdskou regionální vládou. Ochota turecké vlády spolupracovat s KRV představuje významný posun v turecké politice a odráží rostoucí realizaci, zejména v rámci tureckého regionálního štábu; ukázalo se, že snížení hrozby ze strany PKK lze dosáhnout především na základě spolupráce a partnerství s KRV, nikoliv využitím vojenských prostředků (Larrabee, 2010: 162). Tak tedy 9. dubna roku 2010 uvítal prezident iráckého Kurdistánu Massoud Barzani nového tureckého konzula, který se ujal úřadu v Erbilu.

Většina vysokých úředníků iráckého Kurdistánu ochotně přiznávají, že klíčem k rozvoji jejich budoucích vztahů je udržování dobrých vztahů s Tureckem, což bylo započato už v Erbilu.³² Rovněž dodávají, že je čas odložit všechny spory a zklámání, které překážely budování dobrých vztahů mezi oběma zeměmi. Navíc zřízení oficiálního tureckého zastoupení v Erbilu lze považovat jako krok vpřed. Vzhledem k tomu, že Irák je stále ještě v postranzitní fázi, zůstává budoucnost kurdské otázky mezi těmito zeměmi nadále nejistá.³³

³⁰Kirkúk je městem, které se nachází v severní části Iráku a se vyznačuje velkými zásoby ropy. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/kirkuk.htm> [13.12.2011]

³¹Roy, Sonia: 2011. The kurdish issue. *Foreign policy journal*. Dostupné z: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/22/the-kurdish-issue/3/> [13.12.2011]

³²Erbil je město v oblasti Kurdského Iráku. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/irbil.htm> [13.12.2011]

³³Roy, Sonia: 2011. The kurdish issue. *Foreign policy journal*. Dostupné z: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/22/the-kurdish-issue/3/> [13.12.2011]

4.1.3 Postoj EU k řešení kurdské otázky

Co se týká postoje EU ohledně řešení kurdské otázky v Turecku, Evropskou unii nejvíce znepokojují otázky související s porušováním lidských práv, kulturních práv menšin a odstraňováním výjimečného stavu ve východní a jihovýchodní Anatolii (Çelik, Rumelili, 2006: 209). Evropská unie tedy vyzývá na základě Kodaňských kritérií Ankaru k reformování svého právního systému a též k zajištění práv pro kurdskou menšinu (Yavuz, 2006: 103). Protože právě Kodaňská kritéria se stala tím primárním instrumentem, který EU důrazně a opakovaně využívá jako nástroj k překonání takových konfliktů v Turecku (Çelik, Rumelili, 2006: 209).

Ještě v roce 1999, poté, co byl Öcalan zachycen, si PKK uvědomila, že je potřeba měnit svoji strategii, a proto viděla řešení kurdské otázky již v Kodaňských kritériích EU.³⁴ Tato nová strategie PKK byla učiněna především na úkor turecké armády a Kemalů. Někteří odborníci, jako například Yavuz, tvrdí, že proces demokratizace v rámci Kodaňských kritérií nepomůže navázat dobré vztahy mezi Turky a Kurdy, ale jejich vztahy naopak radikalizuje. To může rozhněvat velkou část turecké společnosti, což může vést k vzestupu tureckého nacionalismu (tamtéž: 103).

Vzhledem k tomu, že Turecká republika žádá stát se členem EU, musí se snažit vyřešit kurdský problém a zlepšit práva a postavení největší kurdské menšiny. To se dokonce týká i kurdského jazyka. Ještě do roku 1991, pokud někdo z tureckých občanů v Turecku nemluvil turecky, mohl buď dostat pokutu anebo dokonce dostat trest odnětí svobody (Yavuz, 2006: 114). To svědčí o neochotě kemalistických vlád uznávat jakákoliv práva kurdské menšiny.

Již od roku 1999 se situace začala zlepšovat poté co, Turecko na summitu

³⁴Kodaňská kritéria vyžadují plnou realizaci demokracii, právní stát, lidská práva a ochranu menšin (Yavuz, 2006: 103).

v Helsinkách získalo status kandidáta na přístup do EU, což poskytlo možnost začít provádět reformy, které by zlepšily práva kurdské menšiny. V následujícím roce 2000 byl EU vydán dokument o přístupovém partnerství, jenž obsahoval řadu otázek, včetně otázek práv menšin, které potřebuje Turecko vyřešit (Çelik, Rumelili, 2006: 210).

Již od roku 2002 lze díky demokratickým reformám provedeným novou tureckou proislamskou vládou pozorovat, některé pozitivní změny, které byly učiněné ve vztahu ke Kurdům. Reformy totiž umožnily kurdské vysílání a výuku kurdštiny na soukromých jazykových institucích. V tehdejší době rovněž došlo k otevření desítek soukromých jazykových škol. Současná poptávka kurdských stran je dvojjazyčné vzdělávání veřejnosti (Yavuz, 2006: 114).

Ve svém doporučení ze zprávy vydané v říjnu 2004 jednala Evropská Komise poprvé o situaci kurdské menšiny. EU rovněž kritizovala Turecko pro nepřijetí dostatku opatření k rozvoji regionu jihovýchodní Anatólie, kde jsou Kurdové nejvíce soustředěni. Důležitost zprávy spočívala ve vytvoření možných patřičných podmínek pro Kurdy, aby mohli plně využívat svá práva a svobody. (Çelik, Rumelili, 2006: 211).

Tak se tedy EU podařilo přispět k významným změnám na úrovni vnitrostátní politiky v Turecku s ohledem na kurdskou otázku, a to zejména po přijetí kandidatury Turecka do EU. Díky zapojení Turecka do evropského integračního procesu začalo Turecko považovat kurdský problém za demokratickou otázku, nikoli jako dříve za teroristický problém (Çelik, Rumelli, 2006: 212). Od 3. října roku 2005 vstoupil turecký dlouholetý kurdský problém potenciálně do nové fáze, kdy Evropská unie oficiálně zahájila přístupová jednání s Tureckem. To představuje taktéž rozhodující okamžik v řešení kurdského problému v Turecku (Gunter, 2007: 117).

Lze však říci, že demokratické kroky, které podniká současná turecká vláda ke Kurdům během posledního desetiletí, svědčí o jejím úsilí postupně na cestě do

EU splnit Kodaňská kritéria, a tím pádem akceptovat evropské normy ohledně uznání práv příslušníků menšin, jež jsou zakotveny v Lisabonské smlouvě.

Jak se domnívá Natasha Butler, mluvčí komisaře pro rozšíření Štefana Füle, *„Jihovýchod Turecka potřebuje mír, demokracii a stabilitu, stejně jako ekonomický, sociální a kulturní rozvoj. Komise i nadále trvá na tom, že je nutné kurdskou otázku řešit prostřednictvím dialogu i v rámci demokratických institucí po desetiletích násilí. Proto úspěch této iniciativy vyžaduje účast a podporu všech politických stran a všech segmentů společnosti.“*³⁵

Dokonce v listopadu roku 2006 Hans Jorg Kretschmer, odstoupující šéf Evropské komise v Ankaře, vyzval Turecko k uznání identity Kurdů. Rovněž prohlásil: *„Je třeba uznat identitu Kurdů, uznat, že Kurdové jsou Kurdové, nikoliv Turci. Jsou to turečtí občané a stejně chtějí být tureckými občany, ale jsou Kurdové. Nemůžeme to však popřít“* (Gunter, 2007: 121).

Řešení kurdské otázky v Turecku pokračuje, i dodnes na to poukazuje nedávno konaná (10. prosince roku 2011) osmá mezinárodní konference EU v Evropském parlamentu v Bruselu, na níž se projednávala témata týkající se především všeobecných práv Kurdů a jich sebeurčení a rovněž i otázka nové turecké ústavy. Konference proběhla totiž v době, kdy Turecko plánuje přepsat ústavu, která by poskytovala příležitost k vyřešení kurdské otázky v této zemi.³⁶

³⁵Euractiv.Kurdish problem casts shadow over Turkish elections (20.04.2011).Dostupné z:<http://www.euractiv.com/enlargement/kurdish-problem-casts-shadow-turkish-elections-news-504197>

³⁶Rudaw. EU International Conference Analyzes Issue (10.12.2011).Dostupné z:<http://www.rudaw.net/english/kurds/4217.html> – [17.01.2012]

Výsledkem této konference se stalo připravené usnesení o kurdské otázce v Turecku, která má být předložena Evropskému parlamentu.³⁷ Evropská unie bude i nadále podporovat takové demokratické iniciativy. EU kritizovala tureckou vládu především za její politiku odložení reforem. Takový druh politického otevření je již dlouho potřebný pro další demokratizaci Turecka, které čelí rostoucímu kurdskému problému.³⁸

³⁷V průběhu psaní této bakalářské práce schválili poslanci Evropského parlamentu 29. března letošního roku v Bruselu usnesení o kurdské otázce v Turecku, které obsahuje několik závažných bodů týkajících zlepšení práv kurdské komunity. Poslanci EP totiž prohlašují, že Turecko by mělo především zajistit politická a kulturní práva svých kurdských občanů, a stejně tak jim i zaručit práva na svobodu projevu, sdružování a shromažďování. Rovněž EP upozorňuje na to, aby v procesu přípravy ústavy Turecko zajistilo plné uznání všech svých etnických a náboženských komunit. Reakce Ministerstva zahraničních věcí Turecka ohledně usnesení byla kladná, jelikož Ankara prohlašuje, že bude opatrně zvažovat své kroky a nadále bude pokračovat v reformním procesu. (Kurdistan news agency: EU urges Turkey to find political solution to Kurdish issue). Dostupné z: <http://www.aknews.com/en/aknews/8/298769/?AKmobile=true> – [05.04.2012]

³⁸Rudaw. EU International Conference Analyzes Issue (10.12.2011). Dostupné z: <http://www.rudaw.net/english/kurds/4217.html> – [17.01.2012]

4.2 Role armády v Turecku

Fenoménem politického vývoje v Turecku lze považovat výhradní postavení armády. Silná pozice armády vznikla ještě v době založení Turecké republiky. Turecká armáda působí jako garant šesti šípů kemalismu a rovněž klade důraz hlavně na legitimnost demokratické a civilní moci, stejně jako rozlišuje hranice mezi civilním a vojenským. Pro tureckou armádu však představují hlavní nebezpečí síly a jevy, které mohou porušit jednotu státu.³⁹

Turecká armáda je spojena s budováním republiky ze shora zatímco politika, která je podle armády nestabilní, populistická a nemravní, vychází ze spod a může narušit principy státu. Úkolem armády je nejen snaha držet politiku v mezích kemalismu, ale rovněž hájit republiku proti vnitřnímu i vnějšímu agresoru.⁴⁰

Turecká armáda se vyznačuje vysokou mírou autonomie. I přesto, že turecké ozbrojené složky jsou podřízeny prezidentovi i vládě, ve skutečnosti nepodléhají žádné civilní kontrole. Zatímco generální štáb určuje obranou politiku země, ale vykonovatelem dané politiky je ministerstvo obrany Turecka.⁴¹

Od 30. let se armáda dívala na sebe jako na garanta vnitřní stability a územní celistvosti Turecka. Proto v tureckém politickém systému panuje hierarchie, kde je armáda zbavena jakékoliv politické kontroly, kdežto politická moc je řízena vojenským dozorem. Osmanská tradice blízkých vztahů mezi vládou a armádou měla své pokračování i v období republiky, což umožnilo armádě získat klíčovou roli ve společnosti, rozšířila se i do civilní sféry (Uzgel, 2003: 179).

³⁹Kučera, Tomáš. Stav demokracie v Turecku(28.05.2007). Dostupné z: <http://www.cpssu.org/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2007052801> [5.12.2011]

⁴⁰Viz tamtéž

⁴¹Viz tamtéž

Ještě v době založení Turecké republiky převzala armáda odpovědnost zajistit republikánskou ústavu. Již od šedesátých let, a potom téměř každých dalších deset let, probíhaly vojenské převraty, jejichž cílem bylo odstranění vlády, kterou armáda takřka považovala za hrozbu tureckého sekulárního státu nebo v případě je-li vláda bude postupovat v rozporu s ústavou. Tak se v důsledku konaných vojenských převratů v letech 1960, 1971, 1980 vlády změnily (Karen, 2011: 3). Právě po převratu v roce 1980 zůstala armáda mimo politiku a v Özalově době ztratila některou svoji politickou autonomii. Avšak turecká armáda se opět začíná aktivně zapojovat do politiky v době předsedkyně vlády Tansu Cillerové, kdy v roce 1994 začala ztrácet kontrolu nad státem v důsledku ekonomické a sociální krize v zemi (Capezza, 2009: 7).

Rovněž v roce 1997 byla turecká armáda nucena zapojit se do politického procesu a odstranit tehdejšího předsedu vlády Erbakana, který byl nábožensky orientován a pokusil se přesměřovat tureckou zahraniční politiku na Blízký východ, čímž následně porušil ústavu z roku 1982, neboť se pokusil o narušení světského režimu (Capezza, 2009: 7).

Lze říci, že politické strany sice byly u moci, ale armáda měla mnohem větší vliv v zemi, jelikož byla schopna udržet kontrolu nad státním systémem a navíc měla rozhodující slovo. Právě ústava z roku 1982, jež byla vypracována armádou, pro ni poskytla velký prostor, zejména pro tvorbu domácích i zahraniční politiky země. Stejně tak jí umožnila definovat vnitřními hrozby a vypořádat se s nimi. Klíčovou záležitostí je rozhodně skutečnost, že dle ústavy je náčelník generálního štábu odpovědný především předsedovi vlády, nikoliv ministru obrany, což činí z Turecka jedinou členskou zemí NATO, která disponuje dodnes takovou organizační strukturou (Karen, 2011: 3).

Je ovšem pozoruhodné, že současné rozšíření zahraniční politiky Ankary je do jisté míry doprovázeno významnými domácími změnami, které vyzkoušely některé základní kemalistické principy, na kterých byla založena samotná Turecká republika (Larrabee, 2010: 160).

Lze však říci, že kemalismus stále zůstává významnou společenskou a politickou silou v Turecku. Nicméně, demokratizace v posledních několika desetiletích vedla ke vzniku nových politických a společenských elit v Turecku, které čím dál tím častěji zpochybňují tradiční kemalistickou dominanci tureckého politického života. Rovněž veřejné mínění hraje mnohem důležitější roli, než před několika desítkami let (Larrabee, 2010: 160).

I přesto, že armáda je stále klíčovou institucí v Turecku, lze v posledních deseti letech pozorovat významné změny, které do určité míry přispěly ke snížení předchozí role armády jakožto častého hlavního hráče v tvorbě domácí, bezpečnostní a zahraniční politiky v zemi (Karen, 2011: 3). Proto tedy s cílem posílení civilní kontroly nad armádou a rovněž ve snaze přiblížit turecké postupy k tomu, aby byly v souladu s cíli EU, byly provedené v posledních letech důležité legislativní změny. Právě příchod k moci politické strany *Spravedlnosti a rozvoje* v roce 2002 umožnil provést tyto legislativní změny. V rámci reformního balíčku zavedeného AKP v červenci 2003 byla Národní bezpečnostní rada snížena na skutečně poradní orgán; požadavek, aby tajemníkem NBR byl vojenský důstojník, byl zrušen a počet civilních členů NBR byl zvýšen. Tyto změny výrazně zkomplikovaly armádě používat NBR jako prostředek, pomoci kterého je možné tlačit na civilní vládu (Larrabee, 2010: 160).

Lze říci, že za vlády nynějšího předsedy vlády Turecka Recepta Erdogana a jeho politické strany *Spravedlnosti a rozvoje* se daří omezit vliv a kontrolu turecké armády v turecké společnosti (Capezza, 2009: 9). V uplynulých letech byla pověst armády poškozena zatčením několika vysoce postavených vojenských důstojníků pro údajnou účast na spiknutí - tzv. záležitost Ergenekon - s cílem destabilizovat vládu AKP, která podle armády představovala hrozbu sekularismu. Tyto objevy odhalily v armádě nebývalý stupeň veřejné kritiky a zkoumání. Ačkoli armáda zůstává vlivnou silou v turecké politice, její obraz byl pošpiněn a armádu již nelze považovat za nedotknutelnou (Larrabee, 2010: 161).

Rovněž koncem července minulého roku bylo možné sledovat demokratický pokrok, který učinila současná turecká vláda na cestě do EU. Již bývalý náčelník tureckých ozbrojených sil, Isik Kosaner, odstoupil spolu s náčelníky námořnické a letecké síly. Tento krok ze strany turecké vlády svědčí o tom, nakolik vzrostl její vliv v turecké společnosti.⁴²

Politické straně AKP se tedy daří upevňovat moc a dávat jasně najevo, že armáda je podřízena především vládě, nikoliv naopak. Vláda se pokusila vytvořit více prostoru pro svou vlastní správu. Významný turecký expert vysvětluje, že *„vláda zvolená v Turecku nikdy neměla skutečnou moc. Nyní se to teprve začíná měnit, ale je to náročný proces. Je jakýmsi nepsaným zákonem, že vše řídí armáda“* (Karen, 2011: 4).

Zjevný úpadek vlivu armády tedy poskytl větší prostor jak pro manévrování, tak i pro „změkčení“ turecké zahraniční politiky. Zatímco v období kemalistického vládnutí spoléhalo Turecko hlavně na tvrdou moc, to znamená, že se snažilo řešit problémy s využitím vojenských prostředků, dnes je to jinak, protože pro řešení problémů především se svými sousedy se současná proislámská vláda snaží využívat (soft power) diplomatické prostředky, jako například partnerství a spolupráci (Larrabee, 2010: 161).

Na rozdíl od kemalistické vlády, která bránila rozšiřování zahraniční politiky na Blízký východ, současný omezený vliv vlády umožňuje Ankaře působit zprostředkovatelem v regionálních sporech mezi Sýrií a Izraelem, Afghánistánem a Pákistánem. Ankara též pomohla podporovat vnitřní usmíření mezi různými frakcemi v Iráku po americké invazi v roce 2003 (Larrabee, 2010: 161).

⁴²BBC.Turkey: Military chief resign en masse (29.07.2011).<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14346325>
[11.12.2011]

Vzhledem k tomu, že reformy Kodaňských kritérií napomohly oslabit moc armády v tureckých vnitřních záležitostech, Erdogan rozvinul islámskou agendu, která změnila tureckou společnost. Nejzřetelnějším příkladem islámismu AKP bylo jeho tvrzení, že turecké ženy by měly mít právo na nošení závojů ve veřejných institucích. Politika tradičních Kemalistů a armáda jsou považovány za symbolickou urážku turecké vlády sekularismu (Capezza, 2009: 8).

5 ZAHRANIČNÍ POLITIKA TURECKA VŮČI EU A BLÍZKÉMU VÝCHODU

5.1 Zahraniční politika Turecka koncem studené války do roku 2002

Základní principy, jimiž se turecká zahraniční politika řídila od samotného založení Turecké republiky, zahrnovaly převážně opatrnost a pragmatismus, a to zejména ve vztahu k Blízkému východu. Ankara si ovšem vzala z imperiální minulosti Osmanské říše ponaučení, že vměšováním se do ostré politiky daného regionu ztratila více, než získala. Proto se tedy rozhodla soustředit svoji pozornost na Evropu, bez ohledu na příležitostné rozdíly vůči se západním mocnostem (Cornell, 2012: 13-14).

Tak bylo Turecko v průběhu studené války považováno především za evropského a amerického spojence.⁴³ Avšak období po skončení studené války a rovněž souběžně odehrávající se změny v mezinárodních vztazích se staly svědkem změny turecké zahraniční politiky, která musela přispůsobit svoji zahraniční politiku potřebám nového světového řádu. V této době je totiž patrné, že Turecko se stává poněkud aktivnější na mezinárodní scéně (Arisoy, 2010: 1), neboť zájmy Ankary začaly nabývat v zahraniční politice Turecka více multidimenzionální charakter.⁴⁴

Hned po skončení studené války propukla válka v Perském zálivu, do níž se Turecko rozhodlo zapojit na straně koaličních spojenců, a zaujalo tvrdý postoj vůči režimu Saddáma Husajna. Tato událost změnila tradiční tureckou politiku vůči Blízkému východu (Sayari, 2000: 170), jelikož Turecko bylo zapojeno do mezarabského sporu, čemuž se od založení republiky vyhýbalo (Balamir-Coşkun, 2010: 4). Důvodem účasti Turecka v této válce bylo z velké části to, že Turecko chtělo potvrdit svoji úlohu a význam v době po studené válce (Sayari, 2000: 171).

⁴³ Akram, Sarah. Turkey and the Middle East. Dostupné z: http://www.issi.org.pk/publication-files/1299570697_30995832.pdf [2.03.2012]

⁴⁴ Viz tamtéž

Mnozí turečtí politici a vojenská elita měli obavy z toho, že účast v koalici spojenců představuje pro Turecko zbytečné riziko ze strany sousedního Iráku. Tehdejší prezident Turgut Özal byl však přesvědčen, že irácká invaze do Kuvajtu naopak umožní Turecku ukázat svůj geostrategický význam Západu (Sayari, 2000: 171).

Lze však říci, že první krize v Perském zálivu otevřela Turecku větší prostor pro manévrování své zahraniční politiky zejména na Blízkém východě (Balamir-Coşkun, 2010: 2). To potvrzuje skutečnost, že kromě účasti Turecka ve válce v Perském zálivu provádí turecká vláda též v této době politiku rozšíření vztahů s Izraelem, podporuje arabo-izraelský mírový proces a aktivně se zúčastňuje multilaterálních jednání zahájených na konferenci v Madridu v roce 1991 (Kirisci, 2004: 40).

Stejně tak konec studené války přinesl Turecku nejenom zásadní změny, ale i problémy, jak na domácí, tak i na mezinárodní politické scéně (Kirisci, 2004: 40). Domácí problémy souvisely hlavně s Kurdy a násilím mezi KPP a tureckými bezpečnostními silami, které však podkopávaly demokracii v Turecku. V polovině devadesátých let dokonce došlo i ke konfliktu mezi sekulárním zřízením a prudce rostoucím politickým islámem. Navíc byl v této době zaznamenán růst armády, poté, co byly kurdské a islámistické politické strany zakázány. To se stalo v době, kdy se evropští demokraté stali mnohem citlivějšími v otázkách lidských práv. To se tedy odrazilo na vztazích Turecka a EU, jelikož Turecko nedodržovalo lidská práva, za což bylo opět podrobena kritice ze strany EU. Ale na druhou stranu, nehledě na existující vnitropolitickou nestabilitu v Turecku, která ovlivňovala jeho vztahy s EU, se turecká vláda však snažila ubírat směrem k Evropské unii. Svědčí o tom provedení několika mírných reforem v letech 1995 a 1998 s cílem posílení fungování demokracií v Turecku⁴⁵ (Açikmese, 2010: 140).

⁴⁵Nejvýznamnějšími prvky těchto reforem byly: právo na jakékoli sdružení, právo účastnit se politických aktivit, snížení minimálního věku volebního práva z 21 na 18 let, rozšíření hlasovacích práv tureckých občanů žijících v zahraničí a úprava antiteroristického zákona s cílem zlepšit ochranu svobody projevu formou zkrácení doby trvání trestu odnětí svobody (Açikmese, 2010: 140).

Dokonce, jak bylo uvedeno v Pravidelné zprávě z roku 1998, "*tato reforma byla první, kterou provedla civilní vláda*" (Açikmese, 2010: 140). Navzdory provedení demokratických reforem v Turecku na sammitu Evropské rady v Lucemburku v roce 1997, nezařadila rada Turecko do seznamu mezi nové potenciální kandidáty na členství v EU (Kirisci, 2004: 40).

Rovněž vztahy s řadou arabských zemí lze charakterizovat v té době jako napjaté. Úzké vztahy s Izraelem vyprovokovaly značnou nelibost v arabském světě natolik, že tehdejší turecký prezident musel dokonce opustit sammit Organizace islámské spolupráce v listopadu roku 1997 (Kirisci, 2004: 40). Navíc panovala neshoda mezi Tureckem a Sýrií ohledně rozdělení vodních zdrojů, která se však prolínala s kurdským problémem (Balamir- Coşkun, 2010: 5).

Tehdejší turecký ministerský předseda Erbakan vzbudil velkou polemiku uvnitř země, když začal obhajovat užší vztahy s Íránem a Sýrií a zároveň se snažil podkopat vyvíjející se turecko-izraelské vztahy. Vystupoval jako odpůrce antisemitských prohlášení a antievropských názorů a zároveň obhajoval zřízení islámského společného trhu pod vedením Turecka. Jeho názory a politika však vyvolávaly značnou nelibost armády, která v té době měla rozhodující politický vliv, proto v únoru roku 1997 armáda způsobila pád pro-islámské koaliční vlády (Kirisci, 2004: 49). Již ke konci 90. let se Turecku však podařilo vyvážit své vztahy jak s arabskými zeměmi, tak i s Izraelem (Balamir- Coşkun, 2010: 6).

Další významný mezník ve vztazích mezi EU a Tureckem stejně jako i v turecké domácí politice nastal v roce 1999. Na turecké domácí politické scéně proběhly parlamentní volby, které přivedly k moci relativně stabilní koaliční vládu v čele se sociálním demokratem Bülentem Ecevitem (Kirisci, 2004: 41). Co se týká vztahů Turecka s EU, po dlouhém čekání získalo Turecko status kandidáta na vstup do EU rozhodnutím Evropské rady v Helsinkách v prosinci roku 1999, a tím získalo nárok na vstup do EU pokud splní Kodaňská kritéria (Kubicek, 2009: 112). Tomu totiž předcházela řada událostí. Za prvé, v Německu v roce 1998 byla zvolena nová vláda sociálně demokratické strany v čele s kancléřem Schröderem. Hned

po nástupu do vládní funkce vyjádřil velkou podporu členství Turecka v EU. Jeho krok byl však pochopitelný, poněvadž německá sociálně demokratická strana zohledňuje především politická a ekonomická kritéria během procesu vstupu do EU, zatímco němečtí křesťanští demokraté kladou důraz na kulturní faktory a náboženství. Rovněž tehdejší francouzský prezident Chirac podporoval vstup Turecka do EU. Jejich podpora měla vliv na to, aby Turecko získalo status kandidáta (Açikmese, 2010: 142-143). Tyto politické kroky však ukazují nakolik je rozhodující politická vůle vedoucích členských představitelů pro vstup Turecka do EU.

Za druhé došlo v roce 1999 ke zlepšení vztahů mezi Tureckem a Řeckem. Zemětřesení, která v létě roku 1999 zasáhla obě země, se stala příčinou sblížení obou zemí. Od toho okamžiku došlo k postupnému obratu vztahů mezi Řeckem a Tureckem, který se projevil řeckou podporou vstupu Turecka do EU, což nebylo typické pro řeckou tradiční politiku. Navíc, v listopadu téhož roku se turecká vláda rozhodla zrušit popravu Öcalana. Tento krok byl považován z hlediska EU za znak, který svědčí o reformačním úsilí turecké vlády (Kirisci, 2004: 41).

Následující událostí z 11. září roku 2001 posílily bezpečnostní hodnotu Turecka jako muslimské země, která by se mohla stát modelem liberálního tržního hospodářství a sekulární demokracií pro islámský svět, což by mohlo přispět k omezení islámského radikalismu, represí a hospodářského neúspěchu. Navíc, po porážce Talibu v Afghánistánu přispělo Turecko ke stabilizaci této země. Lze konstatovat, že se Turecko od té doby stává vývozcem tvrdé a měkké bezpečnosti (Kirisci, 2004: 47).

5.2 Zahraniční politika Turecka od roku 2002 – 2007

V následujícím roce 2002 se pak v Turecku uskutečnily parlamentní volby, v nichž zvítězila umírněně islámistická politická strana AKP (Kubicek, 2009: 112). Již během prvního funkčního období v letech 2002-2007 se zaměřila převážně na harmonizaci vztahů s EU s cílem stát jejím členem (Cornell, 2012: 14). Vláda AKP rozhodla přijmout úmluvy OSN o občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních právech. V letech 2002-2004 byla přijata řada politických reforem, které podstatně změnily politické prostředí v Turecku, jelikož proběhla likvidace velké části semi-autoritářského dědictví z předchozí vojenské vlády (Kubicek, 2009: 112). Turecký politický ekonom Ziya Onis dokonce nazval dobu (2002-2005) „*zlatým věkem evropeizace v Turecku*“ (Larrabee, 2010: 173). Turecká vláda projevovala své odhodlání k demokratickým reformám a samotnému procesu EU, prostřednictvím vzniku výboru pro lidská práva, který bude zodpovědný za vyřizování stížností lidských práv (Açikmese, 2010: 144). Provedení demokratických reforem v této době svědčí o snaze Turecka ubírat se směrem k EU, poněvadž přijímá normy a hodnoty EU, které by jí umožnily stát se plnohodnotným členem EU.

Veškeré vynaložené úsilí Turecka přiblížit se k EU se vyplatilo na zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 16. a 17. prosince 2004. Evropská rada totiž přivítala přesvědčivý pokrok dosažený Tureckem v jeho dalekosáhlých reformách od roku 2001 a prohlásila, že Turecko dostatečně splňuje Kodaňská politická kritéria pro otevření jednání o přistoupení (Açikmese, 2010: 144).

V roce 2005 tedy Evropská unie zahájila přístupová jednání s Tureckem. Optimismus Turecka vedl k přijetí dalšího reformního balíčku, který byl schválen tureckým parlamentem v dubnu roku 2006. Již v prosinci roku 2006 byla však jednání mezi oběma zeměmi pozastavena (Açikmese, 2010: 144) z důvodu odmítnutí Turecka normalizovat své vztahy s Kyprem a rovněž z nedostatku provedených demokratických reforem (Kubicek, 2009: 112-113).

Je ovšem pochopitelné, že opozice, která od roku 2005 začala růst v Evropě, zejména ve Francii, Německu a Rakousku, jako reakce proti členství Turecka v EU, do značné míry také přispěla k pozastavení jednání mezi Tureckem a EU. Důvody k tomu ale jsou různé. Jedním z takových důvodů je rozhodně velikost samotného Turecka. Turecko má totiž víc než 70 milionů obyvatel a, v případě jeho vstupu do EU by bylo druhým největším členem EU po Německu a jedním z nejméně rozvinutých. Rovněž kulturní faktory mají vliv na hodnocení Turecka jako plnohodnotného člena EU. Mnozí Evropané stále vnímají Turecko jako neevropskou zemi, vzhledem k její muslimské kultuře a náboženství. Po celá staletí byl Turek zpravidla vnímán jako „jiný“, na základě čehož Evropa vymezuje svoji identitu. Proto je tohle vnímání hluboce zakotveno v kolektivním vědomí samotných Evropanů i dodnes (Larrabee, 2010: 173).

Lze říci, že současně rostoucí nacionalistický odpor v Evropě ohledně vstupu Turecka do EU se shodoval s rostoucím rozčarováním z EU v samotném Turecku. Turecká podpora pro vstup do EU je sice dodnes stále významná, ale v posledních několika letech výrazně klesla dokonce i mezi tradičně prozápadně orientovanými Turky (Larrabee, 2010: 173-174). Většina Turků nyní ztrácí víru ve schopnost Turecka stát se někdy členem EU, protože vnitřní podpora v Turecku klesá (Cornell, 2012: 17). To ukazuje i průzkum *German Marshall Fund*. Zatímco v roce 2004 podporovalo 73 % turecké populace členství v EU, kleslo tohle číslo v roce 2006 na 54 %.⁴⁶

Příchod křesťanských demokratů v čele s kancléřkou Angelou Merkel v Německu a v roce 2007 nově zvolený francouzský prezident Sarkozy zaujali negativní postoj vůči členství Turecka v EU (Cornell, 2012: 17), zejména francouzský prezident Sarkozy nejvíce vystupoval otevřeně proti členství Turecka v EU (Kubicek, 2009: 113).

⁴⁶Transatlantic Trends 2010 – Key Findings. German Marshall Fund
http://trends.gmfus.org/doc/2010_English_Key.pdf [10.03.2012]

Jejich postoj vůči členství Turecka v EU ještě více zpochybnil naděje tureckých občanů na členství. Jejich postoj turečtí vládní představitelé odsoudili (Cornell, 2012: 17). Existující pochybnosti o schopnosti Turecka stát členem EU donutily německou kancléřku a francouzského prezidenta předložit alternativní návrh pro Turecko v podobě „*privilegovaného partnerství*“. Po otevření přístupových jednání si mnozí Turci začali uvědomovat, že EU již nežádá, aby se Turecko stalo jejím členem (Larrabee, 2010: 174).

Turecký entuziasmus ohledně vstupu Turecka v EU se snížil v souvislosti s příliš neobjektivním a dle mnoha Turků nespravedlivým posuzováním Turecka ze strany EU při řešení kyperské otázky. Tyto výše uvedené faktory přispěly nejen ke ztrátě entuziasmu k členství v EU ze strany Turecka, ale též ke zpomalení reformního procesu v Turecku (Larrabee, 2010: 174). Evropské odcizení od Turecka zjevně mělo důsledky na zahraniční politiku Turecka (Cornell, 2012: 17). Je zajímavé, že pozastavení jednání mezi oběma zeměmi a zpomalení demokratických reforem, které brzdí proces vstupu Turecka do EU, však neznamenají, že se Turecko odvrátí zády k Evropě. Právě naopak - členství v EU stále zůstává významným dlouhodobým cílem Turecka (Larrabee, 2010: 175).

Důležité ovšem také je, že současná turecká vláda AKP od svého nástupu v roce 2002 nejen aktivně spolupracuje s Evropskou unií, ale rovněž se začíná aktivně podílet v oblasti zahraniční politiky na Blízkém východě. Zdálo se, že nynější vláda začala klást relativně větší důraz na Blízký východ než předchozí turecké vlády (Karakasulu, Karakir, 2011: 1399). Snahy Turecka rozšířit a prohloubit vztahy s nezápadními zeměmi začaly dlouho před okamžikem, kdy se dostala k moci *Strana spravedlnosti a demokracie* (Larrabee, 2010:158). Od roku 2002 byla vláda AKP silně ovlivněna doktrínou „*strategické hloubky*“⁴⁷ (Larrabee, 2010:158-159).

Jak již bylo zmíněno výše, v průběhu devadesátých let mělo Turecko jenom jeden klíčový vztah na Blízkém východě na základě strategického partnerství

s Izraelem. Pod vládou AKP změnila turecká vláda svoji strategii, začala navazovat hlubší vztahy s arabskými zeměmi či se naopak distancovala od Izraele. Od roku 2004 se Turecko snažilo rozšířit své vztahy se Sýrií a zároveň vystupuje jako prostředník v syrijsko-izraelském konfliktu, i přestože Euroatlantické společenství a Izrael tlačily na izolaci Asadova režimu (Baran, 2010: 118). Turecká vláda rovněž započala postupně navazovat užší vztahy se svými dalšími jihovýchodními sousedy jako je Írán a Irák (Karakasulu, Karakir, 1399: 2011). Stejně jako turecká domácí politika, i zahraniční politika se vyvíjí novým směrem.

⁴⁷ „*Strategická hloubka*“ je konceptem vyvinutým Davutogluem, který se stal poradcem premiéra Erdogana v oblasti zahraniční politiky premiéra v roce 2002. Koncept „*strategické hloubky*“ zdůrazňuje význam Osmanské minulosti a její historické a kulturní vazby se zeměmi Blízkého východu, Balkánu a Středního východu. Tyto vazby představují pro Turecko důležité výhody, jelikož zvyšují schopnost Turecka stát se regionální mocností (Larrabee, 2010: 159). Jádrem vize Davutoglua je snaha mít nulové problémy se svými sousedy. Vyřešení všech závažných sporů se sousedními zeměmi udělá z Turecka regionální lokomotivu míru a prosperity, přičemž stále bude zůstat v souladu se základními zájmy svých euroatlantických spojenců a rovněž se základními zahraničněpolitickými principy Atatürka. Dle vize Davutoglua by Turecko mělo spolehnout především na svoji „soft power diplomacii“ a hospodářskou spolupráci, s využitím různých kulturních a historických vazeb, které umožní dosáhnout regionální stability a hospodářskou integraci (Baran, 2010: 116-117).

5.2 Zahraniční politika Turecka od roku 2007- dodnes

Již během druhého funkčního období vlády AKP v letech 2007-2011 bylo možno vidět patrný odklon od minulého směru. Díky tomu, že v turecké zahraniční politice byl v praxi uplatněn koncept „*strategická hloubka*“. V posledních letech se Ankara stále více začala zaměřovat na navazování dobrých vztahů se svými sousedy s cílem stát dominantní a stabilizační silou, která bude schopná fungovat jako čestný prostředník a zároveň rozšiřovat dále svůj hospodářský vliv v celém regionu i mimo něj (Cornell, 2012: 14).

Díky provedení AKP politiky nulových problémů se sousedy, která je základem doktríny Davutoglua. Ankara tedy začala rychle rozvíjet vztahy se Sýrijskou vládou, hlavně na úrovni strategického partnerství, a rovněž těsné politické a ekonomické vztahy s Íránem, jakožto velkým dodavatelem energií. Turecká vláda se též obrátila na kurdskou vládu v severním Iráku, což dříve bylo téměř neuskutečnitelným. Tyto kroky byly obecně uvítány na Západě. Turecká vláda vystupuje jako prostředník mezi Sýrií a Izraelem, Afghánistánem a Pákistánem a stejně tak mezi soupeřícími palestinskými frakcemi, jakými jsou Hamás a Fatah (Cornell, 2012: 14).

V současné době je Západ znepokojen rozvíjejícími se vztahy Turecka s Íránem. Minulé turecké vlády se snažily distancovat od Teheránu, jelikož se obávaly šíření islámistického myšlení do Turecka (Baran, 2010: 122). Současná vláda Erdogana však naopak během posledních let vztahy s Íránem zlepšuje. Důkazem je snaha Turecka zprostředkovávat vztahy mezi Teheránem a Západem. Navíc, turecký premiér Erdogan je otevřeným zástancem íránského jaderného programu. Dokonce hlasoval proti sankcím Rady bezpečnosti, které byly uvalené na Írán v roce 2010. Zřejmá podpora Íránu udělala z Turecka během posledních dvou let nejcenějším mezinárodním zástupcem Teheránu (Cornell, 2012: 14-15). Navazování těsných vztahů svědčí o tom, že turecká zahraniční politika se ubírá směrem k islamizaci.

Opakem je v posledních letech zhroucení vztahů Turecka s Izraelem. Přestože na první pohled se zdá, že Turecko je mediátorem mezi Sýrií a Izraelem a Fatahem a Hamasem. Ale po provedení izraelské ofenzívy proti Hamasu v prosinci roku 2008 a lednu roku 2009 se Ankara stála ostrým kritikem Izraele na mezinárodních forech. To zjevně potvrzuje Světové ekonomické forum v Davosu konané v roce 2009. Na jaře roku 2010 došlo k izraelskému zásahu proti Flotile Svobody (Cornell, 2012: 15).

Stejně tak jsou znepokojující vztahy Turecka s Kyprem. Když byla ještě na začátku funkčního období AKP ochotná učinit ústupky ve sporu s Kyprem, vyvolalo to dokonce hněv ze strany tureckého generálního štábu. Ale později Erdogan tvrdě zareagoval na rozhodnutí kyperské vlády, která chtěla začít s těžbou zemního plynu ve východním Středomoří, že začal vyhrožovat, že do této oblasti pošle turecké letecké síly, aby sledovaly další vývoj (Cornell, 2012: 16).

Současná angažovanost Turecka na Blízkém východě, která je spíše vnímaná jako odklon od prozápadní politiky, je však pochopitelná z několika důvodů. V současné době Turecko sleduje na Blízkém východě nejenom geostrategické a diplomatické zájmy, ale též i ekonomické.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že se Turecko objevuje jako ekonomická mocnost, je pro něj důležité, aby ekonomika Turecka dále prosperovala (Cornell, 2012: 17). Tudíž sleduje ekonomické zájmy na Blízkém východě. Obchodní vztahy⁴⁹ s blízkovýchodními zeměmi mají významný přínos pro Turecko, došlo k růstu exportu průmyslového zboží a rovněž k přílivu turistů z Blízkého východu.⁵⁰

⁴⁸ Akram, Sarah. Turkey and the Middle East. Dostupné z: http://www.issi.org.pk/publication-files/1299570697_30995832.pdf [2.03.2012]

⁴⁹ Turecký vývoz hledá nové trhy, proto mnoho podnikatelů pravidelně doprovází turecké představitele během svých návštěv blízkovýchodních států. Vzhledem k těsným vazbám mezi politiky a obchodem v regionu, poskytují právě blížíší politické vztahy tureckým obchodníkům preferenční zacházení (Cornell, 2012: 17).

⁵⁰ Akram, Sarah. Turkey and the Middle East. Dostupné z: http://www.issi.org.pk/publication-files/1299570697_30995832.pdf [2.03.2012]

Zklámání ze Západu hraje podstatnou roli v tom, že se Turecko v současné době ubírá směrem k Blízkému východu. Bývalý americký ministr obrany Robert Gates dokonce obviňuje Evropskou unii v tom, aby jednala chladně vůči Turecku, což mělo do značné míry vliv na posun turecké zahraniční politiky na Blízký východ (Cornell, 2012: 17).

Na rozdíl od minulých let, jak opět ukazuje průzkum *German Marshall Fund*, klesá podpora vstupu Turecka do EU ze strany tureckých občanů každým rokem. V roce 2009 tvořila 48 % (Larrabee, 2010: 174) a v roce 2010 už pouhých 38 %.⁵¹ To znamená, že většina Turků již nemá zájem o členství Turecka v EU. Opakem je ovšem víra Turků v to, že je třeba vytvořit těsnější vazby s blízkovýchodními zeměmi. Počet Turků, kteří dávají přednost užší spolupráci mezi Ankarou a muslimskými zeměmi na Blízkém východě se zdvojnásobil z 10 % od roku 2009 na 20 % v roce 2010.⁵²

Mnozí pozorovatelé ukazují na posun turecké zahraniční politiky směrem k islamizaci, která se projevuje v přístupu AKP vůči palestinským vládním představitelům. Dalším příkladem poukazujícím na posun směrem k islamizaci je snaha AKP zlepšit své vztahy se Saudskou Arábií. Předchozí vlády se snažily distancovat, jelikož se obávaly invaze wahhabistických interpretací islámu s pravidlem šaría (Baran, 2010: 122).

Dle Cornella stávající rozdíly, jež se objevily mezi Tureckem a Západem, se mohou stát příčinou ožívajícího sebevědomí Ankary, což jeden pozorovatel dokonce nazval „*tureckým gaullismusem*“, což znamená, že Turecko se stává „*mnohem nacionalističtějším a vzpurným*“ (Cornell, 2012: 17-18).

⁵¹Transatlantic Trends 2010 – Key Findings. German Marshall Fund
http://trends.gmfus.org/doc/2010_English_Key.pdf [10.03.2012].

⁵²Arab news.Spurned by Europe,Turkey turns to Middle East (16.09.2010). Dostupné z:
<http://arabnews.com/middleeast/article140263.ece> [11.03.2012].

V roce 2009 dokonce Davutoglu ve své řeči v Sarajevu vyslovil ambice Ankary, že „*my reintegroujeme Blízký východ a Kavkaz... spolu s Tureckem jako centrem světové politiky v budoucnu*“ (Cornell, 2012: 18).

I přesto, že je vidět zřejmý odklon zahraniční politiky Turecka od svého tradičního západního směru, odmítají samotní turečtí vládní představitelé přiznat skutečnost, že se Turecko zcela distancovalo od Západu. V rozhovoru v roce 2010 turecký prezident Abdullah Gül ovšem popírá, že by se Ankara distancovala od Západu. Naopak tvrdí, že Turecko je obrovskou ekonomickou mocností, která přijala „*demokracii, lidská práva a volný trh*“. *To by mělo posloužit především jako inspirace pro další země v regionu. Proto jak USA, tak i EU by měly přivítat rostoucí turecká angažmá na Blízkém východě, neboť tím pádem Turecko propaguje západní hodnoty v regionu* (Cornell, 2012: 18).

Nedávné události, které se odehrávaly na Blízkém východě, respektive arabská povstání v roce 2011, byly jakousi výzvou pro Turecko, jelikož se zdálo, že se Ankara už téměř vyrovnala se svým zformulovaným postojem ohledně odehrávajících se událostí na Blízkém východě (Cornell, 2012: 21). Je ovšem zajímavé, že během revoluce v Egyptě v roce 2011 byl turecký premiér prvním vedoucím představitelem, který vyzýval Mubaraka k rezignaci, zatímco během krvavých voleb v Íránu v roce 2009, v nichž byl znovuzvolen Ahmadínežad, patřil Erdogan k prvním, kteří mu pogratovali ke znovuzvolení. Tyto jeho kroky lze vysvětlit ideologickou blízkostí tureckého islamismu s egyptským muslimským bratrstvím i šíitským islamistickým režimem v Teheránu. Kritika Erdogana vůči Mubarakovi spočívala v tom, že během jeho vlády bylo jak muslimské bratrstvo, tak i jiné islamistické skupiny vždy represovány (Cornell, 2012: 21).

Reakce Ankary na události v Libyi byla poněkud jiná, neboť se turecká vláda zdržela jasného postoje. To bylo patrné, když se Erdogan a ministr zahraničí Davutoglu původně rozhodli postavit proti sankcím OSN vůči Kaddáfího režimu a zároveň odmítli jakékoliv výzvy NATO angažovat se v občanské válce. O něco později Ankara schválila operace NATO a začala volat po rezignaci Kaddáfího

režimu (Cornell, 2012: 21-22). Poté, co režim Kaddáfího padl, se Turecko snažilo maximalizovat svůj vliv v této zemi. Je zajímavé, že během návštěvy Libye byl turecký premiér mnohem lépe přijat než Sarkozy a David Cameron. Situace v Sýrii se pro Turecko ukázala jako složitá, neboť Turecko neukázalo svoji schopnost ovlivnit Asadův režim. Lze vidět opatrnost tureckého vedení ohledně odehrávajícího se násilí, Turecko požaduje provedení demokratických reforem v Sýrii, aniž by volalo po rezigranaci Asada. Jeho opatrnost je pochopitelná, vzhledem k tomu, že Sýrie má za nejbližšího spojence Írán (Cornell, 2012: 21-22). Úsilí Turecka ovlivňovat nynější události na Blízkém východě vyvolává obavy ze strany arabských států. Na summit Ligy arabských států, který se konal 29. března roku 2012, Turecko dokonce nebylo pozváno. Arabským politickým představitelům se totiž nelíbí, že rostoucí turecký vliv s sebou nese motiv oslavování někdejší Osmanské říše.⁵³ Lze konstatovat, že zahraniční politika Turecka se sice výrazně posunula na Blízký východ, kde sleduje především geostrategické a ekonomické zájmy, ale Turecko stále zůstává jak tradičním spojencem Západu, tak kandidátem na členství v EU - při zachování rostoucí role v regionu.⁵⁴

V důsledku pozastavení demokratických reforem v Turecku v posledních letech je proto brzy oznamovat novou éru vztahů Turecko-EU a samotného demokratizačního procesu Turecka (Açikmese, 2010: 147). V posledních několika letech ale došlo k pozoruhodným změnám mezi Tureckem a EU. Je jasné, že mezi zeměmi existují kulturní rozdíly, které do jisté míry překáží vstupu Turecka do EU. Proto s cílem překonání kulturních bariér začala EU podporovat stipendijní programy jako je Jean Monnet a Erasmus, které by umožnily mladé generaci studentů dosáhnout společného porozumění a navíc přiblížit dvě kulturně odlišné země.⁵⁵

⁵³Turkish weekly.Arab League Shuns Turkey, Iran on Syria (29.03.2012).Dostupné z:<http://www.turkishweekly.net/news/133080/arab-league-shuns-turkey-iran-on-syria.html> [29.03.2012]

⁵⁴Akram,Sarah.Turkey and the Middle East. Dostupné z: http://www.issi.org.pk/publication-files/1299570697_30995832.pdf [2.03.2012]

⁵⁵Turkish weekly.EU Aids Projects Help to modernise Turkey (07.03.2012). Dostupné z: <http://www.turkishweekly.net/news/132093/eu-aided-projects-help-to-modernise-turkey-.html> [15.03.2012].

6 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo na základě analýzy zahraniční politiky Turecka zjistit, kam v současné době tato země směřuje. Buď usiluje o hlubší integraci do evropských struktur a o spolupráci se zeměmi Evropské unie, nebo je Turecko integrální součástí regionu Blízkého východu. Je nutné podotknout, že v průběhu 90. let se turecká zahraniční politika zjevně ubírala směrem k Evropské unii. Vypovídá o tom řada mírných reforem, provedených v Turecku v letech 1995-1998, s cílem posílení demokracie. Všechny tyto reformy byly však provedeny bez ohledu na panující vnitropolitickou nestabilitu v zemi. Navíc v roce 1999 obdrželo Turecko kandidátský status na přístup k EU, čímž získalo nárok na vstup do EU, pokud bude splňovat Kodaňská kritéria. K tomu ovšem do jisté míry také přispěla podpora tehdejších evropských politických představitelů Schrödera a Chiraca, zlepšení vztahů s Řeckem a udělení milosti Öcalanovi.

V průběhu 90. let byly vztahy Turecka s blízkovýchodními zeměmi dost napjaté, neboť Sýrie a Írán podporovaly Kurdskou stranu pracujících (KPP). Kvůli tomu se Turecko v roce 1998 dokonce ocitlo na pokraji války se Sýrií v roce. Navíc existující neshoda ohledně rozdělení vodních zdrojů zhoršovala vztahy mezi oběma zeměmi. Proto jediným strategickým spojencem Turecka v boji proti terorismu v té době byl Izrael, což se také odrazilo na vztazích Turecka a blízkovýchodních zemí.

Nově zvolená turecká vláda v čele s Recepem Erdoganem během svého funkčního období 2002 - 2007 také pokračovala v demokratických reformách na cestě do EU. Vláda AKP byla na začátku svého funkčního období silně proevropskou stranou, dokonce se jí nejvíce podařilo přiblížit se EU, na rozdíl od bývalých kemalistických vlád, jelikož v roce 2005 zahájila Evropská rada přístupová jednání. Avšak úspěchu zabránila rostoucí evropská opozice, která začala vyjadřovat své obavy z velikosti Turecka, jeho muslimské kultury a náboženství a rovněž ekonomické zaostalosti země. Je třeba říci, že EU uváděla jako důvod pozastavení jednání mezi oběma zeměmi nevyřešenou kyperskou otázku a nedostatek demokratických reforem. Velkou roli hrál negativní postoj vůči členství Turecka v EU, který zaujala nově zvolená vláda vedoucích představitelů EU, zejména německá kancléřka Angela Merkel a francouzský

prezident Nikolas Sarkozy. V kruzích vedoucích evropských představitelů se začalo o tzv. *privilegovaném partnerství*, které bylo Turecku navrženo. Avšak negativní postoj vůči členství Turecka v EU podkopal nejen víru Turků v členství, ale zpomalil i provedení demokratických reforem v zemi.

Během posledních pěti let je vidět, jak Turecko navazuje těsné vztahy se zeměmi Blízkého východu. Obzvláště v době, kdy Evropská unie pozastavila jednání s Tureckem ohledně jeho členství. Turecko si navíc dobře uvědomuje, že díky své výhodné strategické geografické pozici může získávat výhody nejenom ve spolupráci s EU, ale rovněž i ve spolupráci s Blízkým východem. Uplatnění v turecké zahraniční politiky doktríny „*strategické hloubky*“ slouží tomu jasným potvrzením. Zvýšená spolupráce se sousedními zeměmi má lépe zajistit bezpečnost Turecka a podpořit ekonomickou spolupráci a zároveň umožní Turecku zvýšit jeho regionální pozici. Jde tedy především o turecké národní zájmy, které lze snadněji sledovat při využití kulturních a historických vazeb, existujících mezi Tureckem a zeměmi Blízkého východu. Proto Turecko vylepšuje vztahy s Íránem, Sýrií, Irákem a Saudskou Arábií či naopak zhoršuje vztahy s Izraelem. Je třeba podotknout, že současný úpadek role armády v zemi umožňuje Turecku navazovat hlubší spolupráci s blízkovýchodními zeměmi, což bylo v době bývalých kemalistických vlád skoro neuskutečnitelné. Zároveň v důsledku úpadku role armády došlo i ke „změkčení“ turecké zahraniční politiky. Turecká proislámská vláda se již snaží řešit problémy s okolními zeměmi pomocí („*soft power*“) diplomatických prostředků, čili na základě partnerství a spolupráce - minulé kemalistické vlády používaly pro tyto účely vojenské prostředky. Určité obavy, které představuje KPP, sdružují Turecko s Íránem a Sýrií za účelem zajištění své bezpečnosti.

Během několika posledních let Turecko dokázalo, že je schopné posílit svoji roli vedoucího kandidáta mezi muslimskými zeměmi, a to díky tomu, že vystupuje v roli mediátora v regionálních sporech, a rovněž díky jeho snaze ovlivňovat odehrávající se události během nedávných arabských povstání. Avšak případ v Sýrii poukázal, že Turecko není vždy schopné mít rozhodující vliv, neboť nedokázalo ovlivnit Asadův režim.

Rostoucí zásah Turecka do vnitřních záležitostí arabského světa vyvolává obavy ze strany arabských zemí samotných. Vypovídá o tom nedávný summit Ligy arabských států (29. března roku 2012), na který Turecko dokonce nebylo pozváno.

Je zřejmý posun turecké zahraniční politiky směrem k Blízkému východu, ovšem to neznamena, že vláda AKP vstup do EU nepodporuje. Naopak, vstup do EU zůstává dlouhodobým cílem Turecka při zachování rostoucí role v regionu. Jednání ohledně členství Turecka v EU jsou sice pozastavena, ale Turecko postupně demokratizuje. Svědčí o tom postupné zlepšení postavení kurdské menšiny, oslabení moci armády a přechod na „měkkou moc“ (*soft power*) a rovněž vznik nové turecké ústavy demokratického typu.

Osobně si však myslím, že turecká „jiná“ identita hraje podstatnou roli v jeho vstupu do EU. I přes splnění stanovených Kodaňských kritérií v budoucnosti bude Turecko stejně na své cestě do EU narážet na různé problémy. Buď v podobě evropské opozice, kterou bude Turecko vždy vnímáno jako cosi odlišného a cizího, co je v rozporu s Evropou, nebo z pozice některých evropských vedoucích politických představitelů, kteří budou považovat Turecko za ohrožení, jak evropských hodnot, tak Evropy samotné. Proto naprosto odlišná kultura, tradice a náboženství budou vždy jakýmsi kamenem úrazu pro vstup Turecka do EU.

7 SEZNAM LITERATURY

7.1 Literatura

Açikmese, S.A.: 2010. Cycles of europeanization in Turkey: The domestic impact of eu political conditionality. *UNISCI Discussions Papers*, str. 129-148.

Akram, Sarah: 2009. Turkey's Middle East foreign policy. No.4. Dostupné z: www.issi.org.pk/publication-files/1299137925_7923381.pdf [8.03.2012]

Arisoy, Cansu: 2010. Is Turkey its Face from Europe in the post-Cold War Era? Dostupné z: http://www.bilgesam.org/en/index.php?view=article&catid=77%3Aorta-dogu-analizler&id=227%3Ais-turkey-turning-its-face-from-europe-in-the-post-cold-war-era&format=pdf&option=com_content&Itemid=147 [25.02.2012]

Balamir-Coşkun, Bezen: 2010. Turkey, the Middle East and the EU: Bridging across troubled lands - or just pragmatism? Dostupné z: http://osam.zirve.edu.tr/en/files/BBCoskun_Turkey_MiddleEast_Europe.pdf

Baran, Zeyno: 2010. *Torn country: Turkey between secularism and Islamism*. Hoover Institution Press, Stanford.

Buchila, Nina, Chumakov, Aleksander: 2004. *Filosofiya*. Piter.

Çandar, C.: 2009. The Kurdish question: The reasons and fortunes of the 'opening'. *Insight Turkey*. Vol.11, str. 13-19.

Capezza, David: 2009. The Military in Politics: Turkey's Military Is a Catalyst for Reform. *Middle East Quarterly*, str. 13-23.

Çelik Ayşe Betül, Rumelili, Bahar: 2006. Necessary But Not Sufficient: The Role of the EU in Resolving Turkey's Kurdish Question and the Greek-Turkish Conflicts. *European Foreign Affairs Review*, str. 203-222. Dostupné z: <http://research.sabanciuniv.edu/220/1/3011800000729.pdf> [23.01.2012]

Dibo, Kava: 2004. Regional'no-mezhdunarodnyj aspekt kurdskoj problem. Dostupné z: http://www.portalus.ru/modules/politics/print.php?subaction=showfull&id=1096450171&archive=&start_from=&ucat=3& [23.12.2011]

Fox, Jonathan: 2002. Ethnic minorities and the clash of civilizations: A Quantitative analysis of Huntington's thesis. Cambridge University Press. str.415-434

Giddens, Anthony: 1999. *Sociologie*. Argo, Praha.

Gunter, Michael M.: 2004. The Kurdish question in perspective. *World Affairs*.Vol. 166, str.197-205.

Gunter Michael M.: 2007.Turkey's floundering EU candidacy and its Kurdish problem. *Middle East Policy*. Vol. XIV,No.1,str. 117-123.

Hall,Stuart,du Gay, Paul.: 1996. *Questions of cultural identity.Turkey*. SAGE. London.

Henri, Barkey, Kadioglu, Direnç: 2011.The Turkish Constitution and the Kurdish Question.Carnegie endowment. Dostupné z: <http://www.carnegieendowment.org/2011/08/01/turkish-constitution-and-kurdish-question/4e14#> [07.01.2012]

Huntington, Samuel P.: 1996. The West: Unique, not universal. *Foreign Affairs*. Vol.75, str. 28-46. Dostupné z: http://xa.yimg.com/kq/groups/24922433/1692232370/name/West_Unique_Universal.pdf [3.12.2011]

Jacoby, Tim: 2010. Turkey and Europe: culture, capital and corruption. *Review of International Studies*.Vol. 36, str. 663-684.

Karacasulu, Nilüfer; Karakir, Irem Askar.: 2011. Iran-Turkey Relations in the 2000s: Pragmatic Rapprochement. *Ege Akademik Bakis*. Vol. 11 str. 1399-1407.

Karen, Kaya: 2011.Changing Civil Military Relations in Turkey. Dostupné z: <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Civil-Military-Relations-in-Turkey.pdf> [01.02.2012]

Kirisci, Kemal: 2004. Between Europe and the Middle East: The Transformation of Turkish Policy. *Middle East Review of International Affairs*. Vol.8, No.1, str.39-51. Dostupné z: <http://meria.idc.ac.il/journal/2004/issue1/kirisci.pdf> [13.03.2012]

Kosebalaban, Hasan: 2010.The Crisis in Turkish-Israeli Relations: What Is Its Strategic Significance? *Middle East Policy*.Vol.17, str.36-50.

Kubicek, P: 2009.The European union and political cleavages in Turkey. *Insight Turkey*, str.109-126.

Kučera, Tomáš: 2007. Stav demokracie v Turecku. (Nestránkováno). Dostupné z:<http://www.cpssu.org/rservice.php?akce=tisk&cisloclanku=2007052801> [05.12.2011]

Larrabee, Stephen F.: 2007.Turkey rediscovers the Middle East. *Foreign Affairs*. str.103-114.

Larrabee, Stephen F.: 2010.Turkey's new geopolitics.*Survival*.str.157-180.

Mendel, Miloš: 2002. „Střet civilizace“ ve světle vědeckého výzkumu.Praha. (nestránkováno) Dostupné z: <http://orient.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/orient/kontakty/pracovnici/publikace/Mendel/Stret-civilizaci.pdf> [17.02.2012]

Müftüler-Bac, Meltem: 1997. *Turkey's relations with a changing Europe*. Manchester University Press.

Müftüler-Bac, Meltem: 2000. Through the looking Glass: Turkey in Europe. *Turkish studies*.Vol.1, str. 21-35.

Roy, Sonia: 2011.The Kurdish issue. *Foreign policy journal*. Dostupné z: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/22/the-kurdish-issue/> [13.12.2011]

Rubinskij, Jurij: 2009. Evropejskie cennosti. *Vestnik Evropy*.(Nestránkováno). Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/26/ru3.html> [3.12.2011]

Sayari, Sabri: 2000. Turkish Foreign Policy in the post-cold war era. *Journal of International Affairs*. str.169-182.

Sheehan, Sean: 2004. *Cultures of the world. Turkey*. Marshall Cavendish. New York.

Schlesinger, Arthur M.: E Pluribus Unum? Dostupné z: <http://cla.calpoly.edu/~bmori/syll/316syll/Schlesinger.html> [10.11.2011]

Svante, Cornell: 2012. What drives Turkish Foreign Policy? *Middle East Quarterly*, str. 13-24.

Uzgel, Ilhan: 2003. Between praetorianism and democracy: the role of the military in Turkish foreign policy. *The Turkish Yearbook of International Relations*. Vol.34, str. 177-211. Dostupné z: http://ankara.academia.edu/IlhanUzgel/Papers/319583/BETWEEN_PRAETORIANISM_AND_DEMOCRACY_THE_ROLE_OF_THE_MILITARY_IN_TURKISH_FOREIGN_POLICY

Vítek, Miloš: 2003. Pojetí jakosti ve veřejné správě – základní vymezení. *Scientific papers of the University of Pardubice*, str. 173-181. Dostupné z: <http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/32399/1/CL426.pdf> [4.12.2011]

Yavuz, Hakan M.: 2006. The Kurdish question and turkey's justice and development party. *Middle East Policy*. Vol.13, str. 102-119.

Zürcher, Erik J.: 1997. *Turkey: A modern history*. I.B. Tauris. London.

Zürcher, Erik J.: 2004. *The EU, Turkey and Islam*. Amsterdam University Press.

7.2 Prameny

Evropskij Souz – prosto i ponyatno.Fakty i svyazi.str.1-34. Dostupné z:
http://www.kas.de/wf/doc/kas_29374-1522-13-30.pdf?111110160946
[16.11.2011]

Lisabonská smlouva: 2008.

Transatlantic Trends 2010 – Key Findings. German Marshall Fund
http://trends.gmfus.org/doc/2010_English_Key.pdf [10.03.2012]

Ústava Turecké republiky.Preamble. Dostupné z:
http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyalari/THE_CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_TURKEY.pdf [14.12.2011]

7.3 Internetové zdroje

Oficiální stránky Aljazeera – <http://www.aljazeera.com>

Oficiální stránka Arab news - <http://arabnews.com>

Oficiální stránky BBC – <http://www.bbc.co.uk>

Centre-Right Think Tanks and Political Foundations in Europe -
<http://tt.europeanideasnetwork.com>

Oficiální stránky CNN - <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com>

EurActiv- <http://www.euractiv.com>

Kurdistan news agency - <http://www.aknews.com>

Rudaw - <http://www.rudaw.net/english/>

Oficiální stránka Organizace Thomas White, Global investing. Capturing Value
Worldwide - <http://www.thomaswhite.com/index.aspx>

Oficiální stránka Today's Zaman - <http://www.todayszaman.com>

The journal of TURKISH WEEKLY - <http://www.turkishweekly.net>

Vojennoje obozrenie - <http://topwar.ru>

8 RESUMÉ

The aim of my work is to analyze the foreign policy of Turkey and to find out where Turkish foreign policy goes to, i.e. either it aims towards deeper integration into the European structures and cooperation with the countries of the European union or Turkey is an integral part of the Middle East. If the second is the case, I will show how relations between Turkey and the European union will develop.

Turkey, with regard to its geopolitical location, is one of the countries of the world, which is located between two continents – Europe and Asia. It is influenced by the cultural and economic forces of the Western nations in the same way as it is exposed to the ancient cultures and practices of the Middle East.

The unique position of the country as a crossroads between East and West has meant that fascinating and diverse factors have contributed to Turkey's historical and cultural development, giving rise to the development of Turkey's own distinct cultural and national identity. In my work I will focus on the European values, especially the roots of the European values, based on the common cultural heritage. This subsequently became a source of inspiration for the creation of the EU's current values that are embodied in the Charter of fundamental rights and basic freedoms of the EU, which is an integral part of the Lisbon Treaty. Then I will also deal with the development of Turkish identity from the days of the Ottoman Empire till now. While analyzing the internal political situation of Turkey I will see how it influences Turkey's relations with the EU and the Middle East countries.

At the end of my work I will analyze the foreign policy of Turkey from the end of the Cold War till now. Of great importance are Turkey's foreign relations with the countries of the Middle East, particularly with Iran, Syria and Iraq. And I will also examine the relations between the European Union and Turkey as well as the prospect of Turkey's efforts to become a member of the EU.

